

ANUL VI.

CLUJ,

1908.

RĂVAȘUL

Revistă culturală ilustrată.

ÎNTEMEIATORUL REVISTEI: DR. ELIE DĂIANU.

Apare la 1 și 15 a fiecărei luni.

Prețul abonamentului pe an 6 cor.

În străinătate 8 cor.

Adresa: Cluj (Kolozsvár) str. Jókai 6.

CUPRINSUL Nr. 5 și 6.

I. Agârbiceanu: Ceasuri de dimineața.

Ion Roșioru: Liniște.

D. Tomescu: Viață fără țintă.

M. N.: Urme istorice din 1758—1760.

N. Iorga: Documente contimporane.

I. E. Oltean: Zile de Durere.

I. Isaac: Filimon gornicul.

Ion Roșioru: Scrisoare — acasă.

Nic. O. Brinzeu: Religie și știință.

Al. Voinea: Însmormântarea Domnului

Adunarea Reun. sodalilor rom. din Cluj

Dr. E. Dăianu: Un molitevnic calvi-

nesc pentru Români.

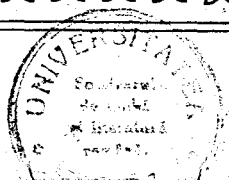
Crestături.

Cronica.

Cărți — Reviste — Ziare.

Tipografia »Carmen«

Petru P. Barițiu în Cluj (Kolozsvár).

Intre băncile mai mari

„ECONOMUL“

din CLUJ—KOLOZSVÁR

oferă, pe lângă garanția cea mai mare, procentul cel mai avantajos pentru depuneri spre fructificare.

Depunerile se plătesc de regulă, amăsurat cu situația casei, imediat și fără abdicere.

Depuneri se pot trimite și prin postă pe speșele institutului.

Pentru depuneri de ale bisericilor și instituțiilor culturale și filantropice se fac condițiuni excepțional de favorabile.

Capital acționar și rezerve . . .	χ.	620.000
Depuneri	»	1,500.000
Escouturi	»	2,300.000

Casse nouă sistem Arnheim sigure contra focului și spargerii pentru depozite.

Casete Selfmen pentru mici economii.

Condițiuni favorabile pentru discounturi de cambii și pentru împrumuturi ipotecare.

Fillale în Gherla, Mureș-Ludoș, Panceu.

Expozitură în Aiud, cari asemenea primesc depuneri și fac toate operațiunile de bancă.

Dirrecțiunea.

Atelier tipografic instalație cu electricitate!

Ori ee soiu de tipărituri eu gust luerate, și eu prețuri foarte moderate, rog eomandați spre mulțămire la:

Tipografia „Carmen“ Petru P. Barițiu în Cluj.

Ferencz József-ut Nr. 58.

Telephon 756.

Telephon 756.

RĂVAȘUL

Editor și redactor resp.:
Petru P. Barițiu

Adresa: **Jokai u. 6.**
Pe 1 an (52 nri de câte 16 pag.) 6 cor.
Pe o jumăt. de an (26 de nri) 3 cor.

Întemeietorul foli:
Dr. E. Dăianu

Ceasuri de dimineața.

Ceasul I.

În amintirea lui Niculae.

Mă trezesc dimineața asta în ciripitul rândunicilor din cuiburile de subt streșină. În zoritul blând al dimineții, ce pătrunde încet ca o aburire ușoară, albă, prin ferești, glasul păsăruicilor sfinte pare o chemare sfioasă în lumea curată de-afară. E mai mult moleșitor decât dulce somnul de dimineață, și dacă te dedai odată să te scoli de vreme, nu-ți mai place.

Afară rândunicile sunt încă în cuiburile lor și de-acole ciripesc, scoțânduși capetele, cănite par'că cu funingine. Dar nu peste mult bat din aripioare și tae văzduhul, săgetând în toate părțile.

Îmi aduc aminte, privindu-le cum zboară, de o întâmplare de aici din sat. Într'o toamnă rămăsese o rândunică de celealalte, cari luară drumul lung al pribegiei, rămăsese în sat și petrecu iarna în podul căsii unui Român. Câte odată o vedeau eșind puțin afară, apoi iar se ascundea în întunerecul plin de fum. Dar trăi până primăvara. Și când i-se 'ntoarseră soațele din țerile calde, biata pasere, la cel dintâi ciripit, eși să le vadă. Și spun oamenii că era sură aproape, dar' că s'a giugiulit cu celealalte, ca și când s'ar săruta, și când erau mai multe adunate în jurul ei, ea căzu ca un glonț în curte, moartă.

Vor fi având dar și ele, paserile, cari pentru noi sunt numai prilej de desfătare, vor fi având și ele durerile lor. Și iată chiar acum eu văd numai zborul lor cel lin, aud numai ciripitul lor ușor, pe când ele, săracele umblă în ruptul capului să prindă vr'o muscă, vr'un gândac pe sama puilor flămânzi. Căci cu fie care dimineață să începe lupta întreruptă sara, până când în urmă sara, noaptea nu se mai luminează, rămâne vecinică. Și atunci toți și toate ca și când n'ar mai fi fost, dela floarea ce 'și-a scuturat toate petalele, până la omul plin de idealuri mărețe, cari s'au întunecat unul câte-unul.

Firea necuvântătoare ascultă legile veşnice, pe cari de sigur a trebuit să i-le pună cineva, căci ar fi putut fi acelea legi şi altfel, nu aşa cum le cunoaştem noi. Încătuşată în aceste legi, — totuşi aşa de armonice şi desăvârşite încât pun în uimire mintea omenească de câte ori se descopere una nouă — dusă dar de legi natura fără simţiri duce o luptă oarbă. Se luptă şi vietăţile naturii, cu simţuri numai, fără minte, duse de instinctul lor deosebit.

Dar nu-i aşa că nici o stea, o floare, ori un animal nu se întreabă pentru ce aceasta luptă? Îi simte numai, dureros de multe ori, necesitatea ş'o urmează.

Şi ori încătrău privesc mă conving, că şi noi oamenii, vrând ne vrând, trebuie să luptăm. Dar bag de seamă că noi totuşi ne deosebim, neasămănat de mult, de tot ce-i în lumea asta, şi de ce putem cunoaşte pân'acum din nesfârşitele lumi ale universului. Noi putem, întreba, noi ne şi punem întrebarea: pentru ce această luptă? Şi pe noi nu ne mulţămeşte răspunsul rece: pentru că trebuie.

Şi eată că oamenii din toate timpurile au cercat să dea un răspuns acestei întrebări. Dar răspunsurile acestea nu se puteau da decât în legătură cu concepţiunile asupra vieţii, ce le aveau unii şi alţii. Şi fiind multe şi feliurite aceste concepţiuni multe şi feliurite au fost şi răspunsurile, nenumărate au fost şi grupările de oameni, alcătuite după acestea răspunsuri.

Astfel în fie care dimineaţă lupta începe, o parte din lumea ce simte, dusă de instinct, noi oamenii, răzimaţi pe teorii ce fac să ne pară că înţălegem lupta vieţii. Şi eată în dimineaţa aceasta de primăvară eu văd oameni de tot felul. Ţărani voinici, ce merg zoriţi pe drum, cu uneltele de muncă în spate, femei cari umblă pripite prin ogradă să mai pună în rând câte ceva, şi apoi pleacă şi ele grăbite la alte treburi, copii de şcoală, cari nemai având ce face acasă pleacă, tândăbind pe drum, cu cărţile în traistă. Notariul cu paşi maiestoşi trece legământându-se spre crijmă să-şi înghiţă celea două ţuici de dimineaţa.

Aceştia toţi, şi alţii, ş'au început lupta lor de azi. Aşa vor face mâne, poimâne, — poate şi mai departe. Dar odată vor trebui să încete. Azi şi mâne nu se gândesc, poate nici poimâne, de ce-i aceasta luptă, dar odată, cel puţin odată, vor trebui să se gândească. Şi ce mângăiere vor avea, când vor băga de seamă că n'a mai rămas nimic din lupta lor de-odată, din zdroaba, din energia cheltuită?

Vor zice mulţi: ştiam noi unde vrei să mergi, să ne areţi deşertăciunea lumii acesteia. Eată unde duce învăţătura lui Christos, la urărea lumimii, a condamnarea vieţii, nu la lupta mare, evoluţie şi cultură, ci la un amărât

cvietism monahal. Eată că tu pui pe călugării, ce se roagă ziua și noaptea în mănăstiri, între oamenii, cari pleacă în luptă, singuri, răzimați nu de-o teorie ci de un adevăr.

Dar din capul locului eu nu deșertăciunea, ci frumșeța acestei vieți, a luptei din aceasta viață, vreau s'o arăt. Căci în acest ceas de dimineață, în aerul recoros al primăverii, eu văd în tot ce mă încunjură, simt în sufletul meu chiar, dorul de viață și de muncă. Căci firicelele de iarbă înrouate îmi spun că viața aceasta poate fi așa de curată ca acei stropi de roaună, așa de tinărară vecinic, ca acelea firicele verzi de mătase. Căci pădurea ce mă încunjură de pe dealurile mari, pădurea ce freamătă vecinic, îmi spune că toată viața mea poate fi o cântare tainică, un cântec de înviorare și nu de moleșire. Căci lumina ce o împrăștie soarele, tinăr încă, muiat în unde fine de argint, mă învață, că și gândurile mele pot fi tot așa de pline de lumină, și în sufletul meu poate fi aceeași căldură, nepătată de nici o miazmă rea, pe care o varsă în lume el, soarele.

Voi cari desprețuiți învățătura lui Christos, socotindu-o bună numai pentru babe, pentru clasele de jos a poporațiunii, pentru »întunerecul evului mediu,« cercetați voi vr'odată să puneți față în față splendoarea și măreția naturii cu aceea învățatură a lui Christos? Învățați vr'odată ceva dela această natură, numită cu atâta drept mamă. Storsați vr'odată vr'un principiu de morală dela bolta senină? Trăsăriți vr'odată, dacă nu v'ați cutremurat, privind curețenia firii, și gândindu-vă la trupurile noastre, pe cari le-ați murdărit de atâtea ori și intratătea chipuri, ducându-vi-le la putrezire urâtă? Dacă n'ați putut ceti, ori n'ați cetit încă în aceasta carte, ce vă stă deschisă în toată clipa, nu spuneți c'ați cetit și cunoașteți adevărata învățatură a lui Christos, care-i cuprinsă într'o carte tot așa de măreață ca și natura.

Nu, învățătura lui Christos nu duce la nelucrare și la urgisirea vieții, ci este cel mai desăvârșit program de muncă pentru fie care om, cea mai perfectă ordine de zi pentru fie care din noi. Un precept de-a lui Christos dă atâta putere și atâta dor de muncă oțărîtă, cât dă cel mai splendid răsărit de soare unui muncitor, care pleacă în zori de zi la câmp, cu sapa în spate. Nime nu poate spune că mințește căldura soarelui ce dă viață planetei noastre. Nime nu poate zice că numai nouă ni se pare că această căldură ar fi germenul vieții. Căci sunt cercetate și cunoscute legile și urmările căldurii. Tot astfel nimeni — n'are dreptul, să spună că învățătura lui Isus e moartă, că n'are nici o valoare, până nu va cerceta el însuși și se va convinge, ori până nu va cunoaște valoarea acelei învățături din cercetările făcute de alții.

Învățătura lui Isus Christos cere munca de fiecare ceas, de fie

care clipă. Tot așa cum cere azi învățătura umanitară, care ne spune că numai acela om are preț care muncește. Și totuși e o deosebire nemărginită între acestea două învățături. Căci pe când învățătura modernă ne face, ca urmându-o să fim oameni harnici și de ispravă dar la capătul existenței noastre, privind în urmă să nu mai vedem nimic din ce am lucrat, — pe atunci învățătura creștină, pusă de baza tuturor lucrărilor noastre vremelnice, le împrumută acestora caracterul vecinicii. Vor fi adecă toate lucrările noastre, pornite și nutrite de principiile creștinești, o comoară ce nu ne va părăsi nici odată, se înțelege nu prin ea însăși, ci prin valoarea ei. Și ca să ne înțelegem mai bine, putem să nu trecem așa în grabă înainte.

Eu știu și sunt convins de pildă, că singur omul care produce, care muncește, are preț. Numai acela trăește. Ceilalți vegetează stricând aerul. Așa dar ținta mea e munca neobosită. Muncesc întâi, ca să'mi pun în praxă credința, și să nu fiu astfel numai un om de paie. Lucrez mai încolo, pentru susținerea familiei mele. Mă trudesc iarăși pentru ca patria și nația mea să aibă un fiu folositor. Poate că merg mai departe : muncesc ca odată să vină adevărata egalitate între oameni. Dar le fac toate aceste din punct de vedere curat omenesc. Ambiția mea de om mă face să lucrău astfel, și nimic alta. Nici Dumnezeu, nici raiul, nici iadul, nici teama păcatului. Aflu că-s frumoase și bune țintele ce le urmăresc, și le fac. Trăesc pentru principiile mele cari privesc lumea asta, și nici de cât o altă lume, lupt pentru binele cât mai mare și armonia cât mai desăvârșită din viața aceasta. Când mor, — eu mi-am împlinit solia de om.

Foarte frumoasă, foarte bună, foarte omenească această înțelegere și luptă a vieții.

Dar însfârșit acel eu, văd că am să mă duc. Ajung pe pragul morții, și înțeleg că eu singur plec undeva mai departe. Și că pentru acest mai departe eu nu m'am întărit cu nimic, nu mi-am câștigat nimic pentru acest drum nou, căci tot ce-am făcut, după propria mea mărturisire, a privit numai viața de-aici. Ce valoare, ce preț mai poate să aivă pentru mine care plec singur într'alt loc, — tot ce am făcut în lume, pentru lume? Pentru mine ceea ce am muncit o viață întreagă în clipele acelea va dispărea, și eu nu voi rămânea cel puțin cu mulțămirea c'am lucrat bine. Căci aceasta mulțămire, după teoria mea, n'o pot avea decât până trăesc în lume. Căci pe altă viață, pe altă lume eu nu m'am bazat nici odată. Singura mulțămire ce voi putea-o avea va fi aceea : c'am trăit.

Acum să luăm a doua alternativă. Să zicem, de pildă, că eu aprob toate principiile umanitare de azi. Căci doară n'ar trebui să

uite umanitariști, c'acest gând, aceasta învățătură e evanghelică. Înainte de Ch. na existat principii de frăție universală, de egalitate în muncă și în toate manifestările vieții. Așa dar eu sunt cu trup și suflet pentru principiile umanitare de azi. Muncesc pentru ca să-mi pun în praxă credința, pentru familie, țară, neam, pentru egala îndreptățire a oamenilor. Dar cu o deosebire. Cu deosebirea că eu pun de bază tuturor lucrărilor mele învățătura lui Christos despre nemurirea sufletului, și în legătură cu aceasta despre viața vecinică.

Voi aplica în viață cuvintele s. Chrisostom, cari par la întâia privire, așa de bătășane: »ori de veți mânca, ori de veți bea, ori alt lucru de veți face, în cinstea lui Dumnezeu să faceți«. Așa dar voi fi un bun muncitor și-un hotărât luptător pentru binele și buna organizare a oamenilor, a neamului în special, de care mă țin, nu numai pentru că așa-mi poruncește singura demnitate omenească, ci și pentru că așa îmi spune învățătura adevărată a lui Christos, care singur el a învățat mai întâi omenimea și la aceea demnitate omenească, la, acel »imperativ categoric« cu care azi ne mândrim, aruncând cu tină în cel ce ni l'a descoperit, regulând conștiința omenească. — Eu voi fi dar tot așa de bun element în viață, ca și muncitorul modern, care la Christos nu se gândește. Aceleași servicii, dacă nu mai bune,

le voi aduce omenimii și poporului meu în special. Bazat pe legea lui Isus nu mi se pot pune în cale vederi strimbe, cum ar crede unii, ci concepțiile celea mai largi și mai sublime despre viață, despre relațiile din viață, mă vor călăuzi. Pot urma naționalismul, și cât acesta

»Inmormântarea Domnului«. Triptichon de pictorul Feszthy.

are drept de existență, singur numai acest curent, și după veacuri, poate zeci de veacuri, când, poate nu vor mai fi deosebiri de popoare, pot urma frăția generală, pe care evanghelia dela 'nceput o predică, ș'acum mi'o spune, numai nu-s împrejurările de așa ca să pot urma aceea învățătură. N'au ajuns încă oamenii la aceea înălțime ca să se poată valoriza aceea învățătură. Căci evanghelia nu-i pentru o sută ori o mie de ani, *ci ea cuprindē toată înălțimea morală și ideală, la care se vor putea ridica oamenii până când va înceta viața omenească pe acest planet.*

Cu un cuvânt individul poate fi tot așa de bun element de luptă în viață — ori câte orizonturi nouă de muncă s'ar deschide în cursul veacurilor — ca și un modernist de astăzi, ca și un »fratist« ori cum se vor numi partizanii nouălor teorii ce au se urmeze cu siguranță.

Și odată eu, urmând acestea principii creștine, și muncind, bazat pe ele, voi ajunge și eu odată să plec *mai departe*. Voi privi și eu înapoi în viață și voi vedea că lucrările mele nu mai sunt. Dar totuși pentru drumul de mai departe, mie *mi-a rămas credința*, și nu numai credința seacă, *ci vie, vie prin toate faptele ce le-am făcut în viață*, întărită prin toate lucrurile mele pornite din credință. Așa cât credința îmbrățișând adevăruri vecinice, având caracterul eternității, acest caracter îl imprumută tuturor faptelor noastre pornite din credință.

Și astfel pentru mine care am trăit susținut de învățătura creștină, faptele mele pier, *dar valoarea lor mă urmează*, valoarea lor e contopită deja în credința mea, care credință a fost întărită și manifestată prin acelea fapte. Eu nu voi zice de cutare faptă a mea »ca și când n'ar fi fost«, ci voi zice, o știm cât preț are fapta cutare, căci din ea mi-a eșit credința și mai tare«. — Pe când toți cei fără credința lui Isus, vor trebui să zică odată, ori-ce minuni ar fi făcut în viață »ca și când n'ar fi fost«. Au putut fi poet de geniu, om politic de se încremenești lumea, pictor desăvârșit, dacă numai atâta ai fost în viață, și n'ai fost și credincios, va trebui să zici de tot ce-ai făcut, »ca și când n'a fi fost«.

* * *

În toată dimineața rândunica harnică ne 'ndeamnă la muncă. Dacă vrem ca munca noastră să n'aibă nici aparența necesității, nici caracter trecător, deșert, ne stă deschis, pentru fie care, *programul de muncă creștin, ordinea de zi creștină*. Căci tot la acest program senin, curat, vecinic atrăgător ne 'ndeamnă în ceasurile acestea mândre de primăvară, firăa întreagă.

Priviți-o și socotiți înșivă.

I. Agărbicean.

Liniște.

Craiu nou pe cer; a nopților mireasă
Cu cearcănul strălucitor, tăcută
Veghiază tristă 'n zări.
Și giolgiul ei de argint sclipind se lasă
Prin crengile coroanelor de plută
Pe umbrele cărări.

Arcade largi cu raza somnuroasă
Clipesc zimbînd aprinse pe tărie —
Departe 'n răsărit
Un dram de-argint, desprins din zări, se lasă
Ca fulgerul, ca-o repede făclie
Pe un arc într'aurit.

Tăcere grea. În jur melancolie,
Susur de izvor și umbre 'ncremenite
De carpin și de brad.
Un grierel mai cântă a pustie
Ș'apoi resleț... doar frunze veștezite
Și ramuri de mai cad.

Și cum se pierd în chaosul feeric
Frânturile de sunete amorțite —
— Departe dinspre văi
Cutremur lung se 'nalță în 'ntuneric
În arii dulci de jale chinuite
Un cântec de flăcăi.

Ca doina când învăpăiată moare
Pe coardele doririlor deșarte
Așa adie blând
Și 'n vaere se duce a lor cântare
Departe 'ncet, încet, tot mai departe
Și moare tremurând.

Ion Roșioru.

Vieţi fără ţintă.

— „Insemnările lui Neculai Manea“ de M. Sadoveanu. —

Nimic mai interesant decât conflictul psihologic ce se petrece în sufletul acelor tineri, dornici de învăţătură, cari în fiecare an se desprind din rândurile de jos ale ţărănimii noastre, şi vin să se aşeze în noua viaţă a oraşului, în învălmăşagul acestei lumi cu multe taine, cu multe adâncuri, cu multe căi întortochiate, cu multe răspântii.

Ei vin dintr'o lume umilită, dintr'o lume simplă şi săracă şi pătrund aici la oraş, într'o lume complicată, într'o lume cu viaţă pripită unde totul e convenţional, aparent, amărgitor şi nestatornic.

Ei vin cu sufletul lor curat şi sincer, cu sufletul lor învăluit în cele mai frumoase idealuri cu planuri mai de muncă şi cu avânturi de tinereţe, şi sunt înghiţiţi de şiroiul unei vieţi rafinate, unei vieţi în care fastul acopere putreziciunea sufletească a celor bogaţi, iar sărăcia şi umilinta e păstrată pentru cei stângaci, pentru cei sfioşi, pentru cei cari vor să meargă pe drumul cinstii şi al meritului.

Intraţi deci în această viaţă, sufletul lor se tulbură şi să răvăşeşte, credinţele şi idealele lor curate li sunt vămuite şi înpuţinate clipă cu clipă, armonia lor sufletească se topeşte încetul cu încetul, decepţia le secătueşte orice pic de energie, şi ajung, într'un moment dat, nişte oameni dezorientaţi, cu sufletul discordat, oameni pierduţi, oameni de răspântie ce-şi rotesc mereu ochii împrejur, în căutarea unui nou drum, unei noi ţinte, unui nou izvor de energie şi de primenirea sufletească; căci această lume a oraşului pretinde dela cei veniţi în sânul ei o adaptare sufletească, o prefacere bruscă a fiinţei lor morale, şi totuşi cei cari nu vor afla în ei putinţa de-a se adapta şi prefaca în așa chip, în cât să nu jertfească nimic din ceea ce au ei mai curat şi mai ideal în sufletul lor, aceia toţi vor intra în apele pierzării, vor intra în rândurile oamenilor şterşi, pe cari vântul îi suflă în toate părţile şi-i mână pe un drum, pe care ei nu s'au dorit nici odată.

Să urmăreşti deci viaţa şi psihologia unui om pornit de jos, să scoţi în relief conflictul psihologic dintre sufletul lui curat şi dintre viaţa cea nouă în care păşeşte, să încrestezi fiecare cădere şi fiecare biruinţă alui, să zugrăveşti, clipă de clipă, fiecare schimbare şi fiecare răsunet pe care-l trezeşte în sufletul lui sbuciumul aprig al luptei, şi să duci treptat, treptat pe cetitor spre desnodământul moral, din care să faci un izvor de lumină şi de orientare, un izvor de adâncă înţelegere a vieţii, a oamenilor şi-a sufletelor, e cea mai frumoasă problemă ce şi-ar

alege-o un scriitor, frumoasă prin actualitatea ei și prin varietatea elementelor sociale ce ar putea să-ți desfășure înaintea.

O asemenea problemă deci, am crezut că și-a ales d-l Sadoveanu, când am început să cetesc Insemnările lui Neculai Manea.

Nu e nici nuvelă, nici roman, căci trece de marginile și de cadrul unei nuvele, și nu se aproprie de sistematizarea, de unitatea și de armonia unui roman.

E o înșirare liberă de impresii, de situații, de suflete, de tipuri, de fericiri scurte și de dureri adânci, pe care autorul ni-le trece pe dinaintea ca într'un cinematograf. Neculai Manea, acest suflet nefericit, care rătăcește dezorientat în învălușagul vieții de oraș, cătându-și mereu liniștea și mulțămirea sufletească, e un fel de lunetă a autorului, pe care dânsul o plimbă prin viață și ne zugrăvește lucruri de-o puternică realitate, lucruri adevărate, lucruri duioase, lucruri triste, lucruri însă care nu se leagă și nu se condiționează între dânsule și nu formează prin urmare un tot organic, din care să se desfacă același fir conducător, aceaș idee stăpânitoare dela început până la sfârșit.

D-l Sadoveanu ne-a zugrăvit în Ion Ursu, viața unui deșărat, viața unui țăran deslipit de ogorul și de gospodăria lui și venit la oraș în lumea fabricilor, în lumea proletarilor-muncitori, unde păcătoșenia pune stăpânirea pe sufletul lui, ducându-l streptat streptat spre căile pierzării, și unde în cele din urmă ajunge un desmoștenit, un om fără de rost.

Acolo însă problema era mai simplă, căci în viața unui lucrător de fabrică elementele fizice întrec pe cele sufletești, și e destul să zugrăvești nopțile nedurmite, nopțile petrecute în brațele beției și ale desfrânării, pe când dincoace, e vorba de viața unui intelectual, al cărui suflet e cu mult mai complex, cu mult mai multe taine și cu mult mai multe ascunzișuri.

Un intelectual cere dela viață mult mai multe lucruri, decât cere un Ioan Ursu; el pornește în lume cu anumite idealuri și anumite năzuinți și fie care act al său tinde să relizeze aceste dorinți superioare ale sufletului său, și când mediul încunjurător, în care intelectualul își desfășură viața, nu-i satisface acestei dorinți, acestei înalte cerinți sufletești, atunci se ivește conflictul între ele și între viață, conflict psihologic, din care izvoresc toate nemulțămirile și toate durerile sale.

Pentru-a zugrăvi deci în linii mai largi viața unui intelectual, îți trebuie pronunțate însușiri de psiholog, de psiholog pătrunzător, care să despici și să analizezi fiecare cută sufletească, fiecare simțire și fiecare vibrație; și mai ales trebuie să fii un cunoscător de suflete în latura lor socială, să poți adevărat formula un înalt ideal de viață, spre care

să îndrepti sufelele zdrobite, sufelele invinse, sufelele cari orbecăiesc în căutarea unuia.

Ce ne-a dat însă d-l Sadoveanu? — Ne-a dat un om cu sufletul amortit, un om care trece prin viață cu brațele încrucișate, fără să reacționeze, fără să se împotrivescă, un om care te revoaltă prin lipsa lui de voință și de țință, un om care nu se mișcă și care totuși găsește că viața aceasta e foarte tristă. Neculai Manea nu e un om întreg, ci e un fel de mumie-om, care lăncezește într'o complectă amortire sufletească. De unde să-i cunoaștem noi idealurile sale de viață, năzuințele spre care ar vrea să se avânte sufletul său, dacă el nu se mișcă și nu se luptă? De unde să știm noi prin urmare ce cere și cât cere el dela viață, și întru cât îl satisface și întru cât nu-l satisface această viață? Căci pentru ca să vezi și să pricepi un suflet, în toate amănunțimile sale, trebuie să-l pui să lucreze, să lupte, să se manifeste. Și d-l Brătescu-Voinești ne-a dat viața unui intelectual din lumea noastră de azi; Andrei Rizescu însă e un om care se luptă, un om al cărui suflet îl vezi lămurit, un om al cărui ideal de viață, îl înțelegi și înțelegi drumul pe care vrea să meargă și înțelegi ce anume cere el dela viață, și ce anume nu-i poate ea da. D-l Agârbiceanu deasemenea ne-a dat multe pagini din viața acestor intelectuali; toți oamenii săi însă se mișcă, se frământă, au un ideal de viață lămurit și toată nefericirea lor izvoarește din marea nepotrivire ce există între acest ideal al lor, ideal curat și frumos, și între mediul în care sunt puși să trăiască.

Aceasta-i deci cea dintâi scădere a d-lui Sadoveanu, că a făcut din Neculai Manea numai un observator pasiv, un om resemnat, un om care se mulțamește să zică mereu, că viața noastră-i foarte tristă.

Dar totuși, D-l Sadoveanu ne lasă să înțelegem, că acest Neculai Manea e o victimă a idealurilor în care a crezut odată, o victimă a crezului său curat și frumos o victimă a curățeniei sale sufletești.

Care-i prin urmare soluția, carei drumul cel nou pe care-l îndreaptă autorul? În ce chip își reafă Manea rostul pierdut al vieții sale, energia sufletului său zdrobit, întremarea morală a ființii sale discordate? O! ce ideal frumos de viață știe Tolstoi să aștearnă dinnaintea eroului său din »Inviere.« D-l Sadoveanu însă se mulțamește să-și ducă pe eroul său în brațele Mariei Cumpăta, care-i adoarme și mai mult simțirile prin alintările unei iubiri vinovate.

Acesta-i cea de-a doua scădere a d-lui Sadoveanu, căci de dragul câtorva pagini de iubire, care pot să împăenjenească ochii unor anumite sufele slabe, d-sa a sacrificat soluția logică, soluția firească, soluția corăspunzătoare năzuințelor lui Manea, soluție care l-ar fi mulțămit și pe el, și pe cetitor. Căci vezi, d-le Sadoveanu, se poate ca mulți din

cei cari v'au cetit această tristă povestire a d-voastră, să-şi fi văzut acolo zugrăvită însăşi viaţa lor, viaţa lor de oameni fără ţintă, de oameni perduţi pe cărările unei lumi ce nu-i a lor, şi vezi acestor oameni trebuia să le dai ceva care să-i înnalţe, trebuia să le ariţi un drum nou, o zare nouă.

Şi totuşi, ce lucruri frumoase poţi afla în această carte a d-lui Sadoveanu, lucruri cari se pierd într'o copleşitoare monotonie şi într'o tristeţe fără margini. —

Sunt minunate paginile, în care ni se zugrăveşte durerea crâncenă a lui Manea, atunci când îi moare copilul, şi şi mai minunate sunt acelea, în care ni-se zugrăveşte întoarcerea lui Manea în satul său natal, revederea locurilor în cari a crescut, a părinţilor şi-a fraţilor săi şi scoaterea în relief a aceluşi sentiment de înstrăinare, foarte firesc şi foarte adevărat, pe care-l încearcă Manea faţă de locurile copilăriei sale şi faţă de părinţii săi, căci vezi, vine o vreme, când tu om, izbit de toate asprimitile şi de toate ticăloşiile vieţii, purtat în delung pe drumuri streine, fără noroc şi fără izbândă, şi reintors apoi în faţa mamei tale, vei simţi atunci c'ai uitat de mult s'o mai iubeşti, te vei simţi ca un strein în faţa ei, şi-ţi vei aduce numai aminte ca de un chip îndepărtat, pe care l'ai iubit de mult, foarte de mult. Apoi, d-l Sadoveanu mai are şi limba cea fermecătoare, are acea intuiţie a cuvântului frumos, cu ajutorul căreia cucereşte şi robeşte pe cetitor, chiar atunci când spune lucruri slabe; şi mai are simţirea aceea fragedă, totdeauna proaspătă, acea simţire de vecinic copil, în care imaginile se înbulzesc şi se imprimă cu putere, ceea ce e o mare însuşire indispensabilă pentru un artist, căci un artist în faţa vieţii, trebuie să încerce întotdeauna aceeaşi uimire, pe care o încearcă copilul atunci când îşi deschide ochii întâia oară asupra lucrurilor, asupra luminii soarelui şi asupra vieţii. Şi d-l Sadoveanu are această însuşire, poate mai mult de cât ori care dintre scriitorii de azi, şi acestei însuşiri se datoreşte marea varietate a subiectelor sale, pe cari ni le aduce înaintea.

Dar vezi, că rostul unui scriitor nu-i numai acela, ca din lumea aceasta mare să ne deprindă cât mai multe icoane, mai multe chipuri şi cât mai multe privelişti, şi să ni le zugrăvească frumos meşteşugit din câteceva trăsături de condei, ci toate aceste imagini reale, luate din viaţă, trebuiesc cernute în delung prin sita sa sufletească, trebuiesc selecţionate şi plămădite serios în adâncurile tainice a minţii şi ale simţirii sale, şi numai după această răbdurile, frământarea lăuntrică, scriitorul va putea să elaboreze o lume nouă, o lume cu drumuri şi cărări lămurite, pe care să te simţi bine mergând. Pe noi nu ne interesează atâta lucrurile şi faptele pe care scriitorul le desprinde din

viață și ni le înfățișează nouă supt forma artei cât unghiul subiectiv supt care le privește, interpretarea și tălmăcirea pe care le-o dă și colorarea în care le îmbracă, căci orice lucrare de artă trebuie să izvo-rască dintr'o intimă colaborare a artistului alături de viață, trebuie să fie acel »homo additus naturae«, trebuie să fie adică transfigurarea realității sub suflul concepțiunii și simțirilor sale, sub suflul năzuințelor și idealurilor pe care le nutrește el, sub suflul magic al personalității sale artistice.

București, 18 Februarie 1908.

D. Tomescu.

Urme istorice din 1758—1760.

(urmare.)

22/II Nr. 237 Responsum Episcopi Fogarasiensis ad Querelas Samuelis Egyedi Abrudbanyaiensis per Reg. Gubernium sibi communi-catas.

23/II Nr. 239 Memoriale Curatorum Ecclesiarum in Comitatu Hunyadiensi Reformatarum de restitutione templorum per Eppum Graeci Ritus fogarasiensem occupatarum, cum annaexa occupationis facti specie. BCU Cluj / Central University Library Cluj

24/II 241 Relatio Iohannis Talaba Regii Perceptoris Districtus Fogaras, de mola, in pago Poiana Merului, a Principe Brankovan exarendata a Contributione eximenda.

Nr. 242 Relatio ejusdem de Combusto luon Hoda in Pago Vojla idresentis.

Nr. 243 Relatio ejusdem de relaxanda Taxa 10 equorum Popa Radu Kalugero in Tabella individuali, non obstante, quod eos venum dedisset in Rf 6 xr 40 conscriptorum, cum acclusae venditionis testi-monio.

Nr. 244 Relatio ejusdem de supplicata trium Parochorum A Porumbakiensium Contributionis Relaxatione.

Nr. 248 Remonstratio Magistratus Bistriciensis de renitentia Va-lachorum districtus ejusdem cum acclusa Comitatus Szolnok interioris eatenus data informatione.

26/II Nr. 244 Memoriale Incolarum Possessionis vel potius Opidi Tövis Samuelis Porkolab, Tomae Miron, Lupul, Niculai et Avram intuitu praetensionis C. Georgii Haller erga ipsos, qua lobbagiones formatae.

1/III Nr. 1 Informatio V.-officialum Districtus Kövár in negatio denegatae per Szakallasfalvienses, frugum ex Hungaria invectarum Tricesimae.

4/III Nr. 17 Memoriale Moldovan luon Inguilinii ex Elekes varias vexas et injurias postquam Dno Pávai pro lobbagione transpositus fuisset se perpressum exponetis.

5/III Nr. 20 Memoriale Parochi Possessionis Karácsonfalva in Sede Udvarhely de Frate suo ad militiam raptō.

Nr. 22 Memoriale Iohanis Friederici Klein Iudicis, Primarii Bistriciensis de eo quod Valachi praescripti Districtus ad Commissionem Gubernii nondum comparuerint, Sedis autem Deputatos a 15 diebus eorum adventum praestolari.

Nr. 30 Relatio Magistratus Vizaknensis in negotio Poparum unitorum et Schimaticorum.

Nr. 35 Memoriale Incolarum Hosszufalvensium in controversia cum Magistratu Coronensi subversante.

7/III Nr. 42 Relatio Iohannis Thalaba Districtus Fogarasiensis Regii Perceptonis de submissa Cotribitionali Tabella pagi Szesztyor, hactenus per incuriam non inventa. (Va urma)

Documente contimporane.

— O primejdie pentru viața morală a Românilor de „dincolo“. —

Cunoașteți, trebuie să cunoașteți tipul »fratelui de dincolo«, al »Transilvăneanului« — așa i se zicea la noi chiar dacă era din Banat ori din Marămurăș — din vechea generație. Om sigur de multe lucruri, dar de o siguranță de oțel, care părea neplăcută une ori ca îndărătnicia, dar putea să ajungă frumoasă ca jertfa. Sigur de originea noastră romană, de misiunea noastră de Romani, de frăția cu toți Latinii ceialalți, de vechimea organizației, noastre politice și religioase, a nobilimii și a culturii noastre, pe pământul românesc supus Ungurilor; sigur de îndreptățirea și folosul ortografiei cipariene, străvezie pentru tipul roman al cuvintelor; sigur de rostul liniei de purtare a pasivismului față de cotropitori, dar, totodată, și mai ales, sigur de necesitățile morale pe care trebuie să se razime viața, de imperativul categoric al virtuții, de datoria neînălțurată a caracterului, cuprinzând în el credința față de prietini, tărie de suflet față de dușmani, devotament pentru un ideal, totdeauna același — cu ochii la care acești aspri eroi într'un mediu simplu, muriau.

A venit apoi, supt înrăurirea ideilor critice pe care le sufla vântul din România, altă generație, represintată astăzi prin oamenii în putere și în situații. Aceștia nu mai stăteau în atidunea unor închinători înaintea idealului etern și fără schimbare, și sistemul lor de cugetare nu era așa de strâns legat ca al părinților. Fruntea nu se mai încreția severă, și unele zimbete de ironie li răsăriau în colțul buzelor. Au fost gospodari buni, oameni de ispravă și de credință, prietini, siguri, individualități curate în prosa lor, mai puțin greoaie decât bronzul neatacabil al celorlalți. Tot în Ardeal aflai, cu dâșii, prietiniile cele mai demne și cele mai sigure, convingerile cele mai nezugduite și mândria românească cea mai desăvârșită.

Dar, după bătrânii crescuți supt Nemți, după bărbații formați prin cetirea cărților, revistelor, ziarelor din România tuturor speranțelor, așa de cald iubită și de mult iertată, vin acum tinerii *cari trebuie să învețe la Budapesta*.

Un mare oraș jidovesc și american, cu mult zgomot și multă obrăznicie, ca ori unde Evreul își pune pecetea și interesul material stăpânește în toată grosolănia lui. Fum de frabrici și minți cu fumuri; cheiuri de piatră și inimi așijderea; trenuri subterane și uneltiri de același fel; prăvălii de negoț, ca și ziare, politică, literatură de negoț. Cafeneaua e aici ce fusese piața publică pentru Grec și Roman, ce e la noi salonul, clubul. Cultura o află pretutindeni, dar în formă utilitară și meschină; știința și literatura ca în foiletoanele lui Ițic și Morit, idei politice ca în articolele prime ale lui Calman și Leibu, îmbrăcați amândoi, firește, ca trabanți medievali și cavaleri naționali. Legăturile dintre oameni se fac, se desfac cu ușurință, fără supărare și fără muștrări de cuget: înțelegi bine cum se face ca acela care-ți lungea tălpile ieri, să te împoaște cu inzulte azi. Viața are doar nevoi inexorabile, și trebuie să-ți faci loc în ea — zice America —, fie și lovind pe tatăl tău cu pumnul în obraz. Numai să capeți nume, situație și bani — ce-ți mai trebuie! Ideile, — jucării care pot fi și într'un fel și în altul, sentimentele, măști schimbătoare ale sufletului lacom și crud.

Și atâția băieți de plugari, de preoți, de meșteri, cari răzbat până acolo, se amestecă în acest haos. Întâi uimiți, ei se deprind apoi, și mulți se contopesc cu mediul. Se întorc cu sufletele oțelite, cu mâinile pregătite de luptă, cu picioarele iuți la înaintare, cu spinarea moale, adesea și cu fața deprinsă a schiță zâmbetul cinic, drept răspuns la orice înfruntare.

E așa, *din nenorocire* așa este.

Și, iată, cutare C...* după ce trece prin toate încercările acasă la el, debarcă în București. Întâi stângaci, suspinacios, aplecat spre lingușire, împărțindu-și în dreapta și în stânga »Küss-die-Hand«-urile. Apoi, când e ceva mai sigur, cu pălăria spaniolă și bărbuța idem, în vântul norocului. Și, mâne, când și-a câștigat tovarăș, lovind cu pumnii și picioarele asupra celuiia sau acelora înaintea cărora își rosese genunchile hainelor de umilintă și de sărăcie.

Și, din Banat, aleargă un S..., și el format prin Capitale; tot așa de sfios, de plecat, de măgulitor, protestând la fiecare de »nevrednicia« sa, acoperind de laude până și pe cea din urmă slugă a unui om mare, răpezindu-se la mâna cutărui ministru pentru a o săruta. Și, pe urmă, vine, iarăș, partea a doua: intrigile și ofensele, mâinile în șold, scânteile de ură în ștersii ochi albaștri, vorbele de ocară aruncate celui care n'a putut plăti urmarea laudelor.

D. T... din Sibiu se încălzește de naționalism, de uitarea culturii românești și descopere în — să zicem: N. Iorga dela București, nici mai mult, nici mai puțin decât pe »Împăratul cugetării românești«,

* Ștergem numele, pentru a păstra caracterul documentului. Red. Răvaşul.

spre care mâinile se întind rugătoare, cerînd o colaborație care să ridice revista, s'o impue, s'o asigure. Apoi »Împăratului« i se găsesc slăbiciuni ca om, îndată chiar nesiguranțe ca gânditor și, în sfârșit, puhoiul insultelor și batjocurelor pornește. Și, totodată, unitatea românească în cultură ajunge pentru fostul ei predicator, în rang de ucenic, o închipuire de care trebuie să răzi. Regatul românesc o cantitate neglijabilă în viața Românimii, în care nu sunt decât clase, deosebite prin interese materiale și orientate fiecare în alt sens.

Acum, de curând, R... din Caransebeș, care n'a mistuit încă bine ospitalitatea pe care a cerut-o pișin la București, se apucă la plagiat. Și, cum i-o spui, tăgăduiește, se înfurie, jignește, strecoară insinuări împotriva omului căruia, cu câteva luni în urmă, nu știa ce tămăie să-i mai ardă în cățuia ordinară a interesului!

Și nu vedeți în acestea, fraților cu mai puțină carte și mai puțin »talent«, o primejdie pentru bunul cel mai scump al unui popor ne-liber: viața lui morală? Nu credeți că dintre voi chiar trebuie se pornească o reacțiune?

(»Neam. Românesc« III. 25.)

N. Iorga.

Zile de Durere.

BCU Cluj (Resunete din America.) y Library Cluj

D-lui Prof. N. Iorga.

E Joi, zi de târg în Suceavă. Orașul mișună de oameni ca un furnicar. Strigătele, țipetele, zurgălele dela trăsuri și alte zgomote asurzitoare de astea, te fac să crezi, că te-ai afla într'un iad. Ies din birou și o iau spre casă, astăzi excepțional, pe strada lui Dragoș. Când ajung în drept cu atelierul tinărului pictor Archip Roșca, dau față în față cu o țerancă româncă. Ne oprim amândoi. Dânsa mă fixează lung cu ochii ei șterși și afundați în cap de o încheetură de deget. E atât de slabă, că eu însuși mă spăriu de dânsa. O gură de vânt ar fi de ajuns, ca s'o poată lungi la pământ. Mă uit la ea și simt că mă cuprinde o milă, care mă slăbește și pe mine. Mi se pare că vrea să-mi spună ceva. Privirea ei e rugătoare și neliniștită, ca și când s'ar teme să-mi spună, ce voiește. Mă duc la o parte cu gândul să-mi țin drumul înainte, pe când ea începe să vorbească.

— Domnișorule, nu vă supărați...

— Mă rog.

— Am să vă poftesc ceva...

— Ce?

— Vă rog să faceți bine și să-mi cetiți o scrisoare. Am fost la

crișmariul nostru Leiba, dar nu l'am găsit acasă, căci el mi-ar fi cetit'o. Îi dau în tot deauna trel-patru oue, și el mi-o cetește și-mi face și înapoi scrisoare.

În vreme ce-mi spunea ea acestea, scoase de sub brâu o basma neagră, pe care o desvăli. Așezase între păturile ei scrisoarea. Mi-o întinse cu mâna-i tremurătoare, ear eu luând picul, o întreb:

— De unde e scrisoarea?

— De la America mi se pare.

— De la America?

— Da, da, de la bărbatu meu.

— Și-i de mult dus la America bărbatul d-tale?

— La lăsatul secului, de postul mare, e un an de zile, domnișorul. Și-a luat, săracul, lumea în cap și s'a dus, unde l'au dus ochii. Căci dă... ce era să facă? Periam cu toți de foame, așa de tare s'a fost încuibat nevoia la noi. Și acuma nu ni merge mai bine, dar măcar ne-am rescumpărat căsuța, că de altcum trebuia să umblăm pe drumuri. A trimis bărbatu meu pe două rânduri bani și i-am plătit jupânului de la banca din Săceavă, căci de altfel avea săne-o vândă la mezat. Și acuma mi-ar fi voea să știu ce scrie, vine acasă... nu?

Deschid în grabă epistola și încep să i-o cetesc, căci înțeleg ce se petrece în sufletul ei.

— Ian ascultă, femeie, — îi zic — ascultă ce-ți scrie bărbatul d-tale:

»Dragă Samarandă! Mai întâi de toate mă închin de sănătate ție și la copii, la toate neamurile și cunoscuții. Mai departe, nevastă dragă, îți fac de cunoscut, că scrisoarea pe care mi-ai trimis'o în 28 August, am primit'o aici abia în 23 Septembrie. Vezi, așa-i de departe dela voi și până la noi, că aproape o lună întreagă zăbăvește o scrisoare pe drum. Și asta e cea din urmă scrisoare pe care ți-o scriu. Acuma am strânși vr'o câți-va bani, dar o să mai stau o lună ca să câștig și bani de drum, și apoi mă duc acasă. Înțelegi? Nu vreau să mă întorc înapoi cu mâna goală, căci știu ce sărăcie și nevoie mă așteaptă acasă. Bani, pe cari i-am trimis de odată cu scrisoarea din urmă, i-ai primit? Mi-ai scris că Gheorghică și Ilența plâng în toată ziua după mine. Eu ce să li fac, dacă plâng? Plângă, căci și eu plâng amar de dorul lor. Și astăzi până la prânz de trei ori am plâns. Să te feriască D-zeu sfântul numai de străinătate! Apoi feriască Dumnezeu, să nu mai vină nimeni la America, că aici ești totdeauna cu zilele în mână! Oamenii de pe aici nu țin nici duminecile, ca pe la noi, și nici sărbătorile. Ei sunt un neam de păgâni, căci L'au uitat pe D-zeu, uitauar și el de dânșii! De cumva ți-au mai rămas vr'o câțiva bani

plăteşte preotului o liturgie, ca să se roage şi el lui D-zeu pentru păcatele mele. Că, Doamne... multe păcate am mai făcut, de când am venit aici. Socoţi numai: să nu ştiu eu ce-i o sărbătoare, şi să nu-mi ţin eu Duminica mea, ca un bun creştin, să mă siliască littele astea păgâne, ca să lucrez de-a valma cu ele! Să lucru eu în zile de sărbătoare, nu-i asta un păcat înaintea lui D-zeu? Să nu te temi oare, că te-a trăsni sfântul Ilie? O D-zeule, bun şi răbdător eşti, eartă-mă, că nu de bună voie o fac această! Şi apoi ian să mi-te împingă păcatul să-i-te împrotiveşti! Te fugăre din ţară, fără leac de pară! Şi apoi lucră dacă ai ce lucra, câştigă bani, dacă ai de undel! Încă mi-ai mai scris că Sandu al Salftei vrea să vie încoace. Spune-i că am scris eu așa: mai bine să mânânce odată în trei zile, dar să stee în țara lui. Dacă vrea să-i rămână ciolanele pe aici, atunci despre mine, poate să vie; dar eu nu Paş sfătui de loc, că şi pe aici nu stau câinii cu colaci în coadă. La urma urmei ţin să-ţi mulţănesc frumos ţie şi la Gheorghică pentru cântecul pe care mi l-aţi trimis. Eram să mă înec în lacrimi când Pam cetit. Aibi grijă de Gheorghică să înveţe bine, că de la ispitire am să-l dau la şcoala cea mare din Suceavă. Zici, că mă roagă Ilenuţa să-i trimit şi ei un cântec. Îţi spun drept că leam uitat mai pe toate, şi tu ştii, dragă, câte cântece şi doine mai ştiam eu, câte chiuitur, îţi strigam la horă în sat, înainte de a ne lua. Le-am uitat, uitat pe toate, ba am uitat şi a vorbi curat româneşte. Vezi, așa-i prin străinătate. Dar pentrucă Ilenuţa mă roagă așa de frumos, tot îi trimit un cântec, o bucătică ruptă din inima mea.

Eată-l:

Foaie verde de bujor,
Cine are în lume dor
Să se sue în vapor
Acolo-i atâta dor,
Cât apa într'un izvor.
Foaie verde din tulpină
Când apuc plumbul în mână
Tot oftez de la inimă.
Când maica m'a legănat
Par'că ea m'a blăstămat,
Să nu văd ce am lăsat,
Să trăesc tot cu oftat.
Crede dragă ce-ţi vorbesc:
Plâng oftez şi mă gândesc,
La ce focul măj trăiesc

Dacă pruncii nu-i zăresc,
Cu tine nu mă 'ntălnesc.
De aş fi fost murit şi eu
Când eram de capul meu;
Dar acum îmi pare rău
După copilaşul meu.
Tuturor le pare bine
Dacă văd, că vara vine,
Numai mie-mi pare rău
Că nu merg în satul meu.
Vai, când am să mă mai duc
Să ţin coarnele la plug
Şi boii ca să-i înjug?!
Neagră-i, neagră pădurea,
Mai neagră mi-i inima.

Negru-i negru codruţul
 Da-l mai negru sufletul.
 Earna trece, earna vine,
 Eu nu aflu nici un bine.
 Binele de mine fuge,
 Răul dinapoi m' ajunge.
 Binele fuge de mine
 Răul dinapoi îmi vine.
 Măndru-i codrul şi 'n frunzit
 Eu de mic îs năcăjit.
 Vai de mine îs scărbit
 Când văd codrul înfrunzit,
 Pe mine mă văd robit
 Depărtat de ce am iubit
 Ca şi cerul de pământ.
 Vai de mine mor de oftat
 Când văd codrul legănat,
 Legănat şi descântat.
 Legănat de vânturile
 Descântat de păsărele.
 Şi eu sunt înstrăinat
 Copilaşii mi-am uitat
 Şi nevasta mi am lăsat,
 Măndruliţa mea iubită

Şi de mine despărţită;
 Eu cu jalea tot trăesc,
 Eu de doru-ţi mă topesc.
 Şi când îmi aduc aminte
 Cum trăiam noi înainte
 Fără leac de despărţire;
 Când o zi nu ne-am văzut
 Tare mult ni s'a părut,
 Dar acum nu ne vedem,
 Cum putem de mai răbdăm?
 Ce poate asta să fie,
 Că tu nu-mi scrii carte mie?
 Nici o carte tu nu-mi scrii,
 Aici la mine, tu nu vii.
 Eu astă-zi până la prânz
 De trei ori amar am plâns.
 Ard'o focul Canada
 Nu ştiu bani voi câştiga,
 Dară văd că-s străinat
 Copilaşii mi-am lăsat
 Şi nevasta mi-am uitat,
 Că tare m'am depărtat
 Depărtat de al meu sat!!

Acest cântec, dragă nevestă, să-l dai llenuţei; şi acuma rămâneţi toţi cu bine şi să ne vedem sănătoşi.

Montreal, în ziua Sf. Vasilie — Canada.

Miron al Zamfirei Mireuţă.

Când sfârşisei de cetit scrisoarea femeia stetea neclintită şi dusă pe gânduri, ţinând ochii pironiţi în jos, ca şi când ar fi vrut să-şi reculegă vestile, pe cari le auzise din scrisoare. Îi întinsei scrisoarea în vremea ce ea ridică capul în sus şi-mi mulţumi într'un ton atât de duios că mă lovi şi pe mine durerea ei. Mă uitai drept în ochi femeii, şi ei plutiau în lacrimi. Ea stătu câte-va clipe liniştită, apoi suspină lung din adâncul inimii, când pleoapele i-se lăsară peste ochii storcând din ei doue şiroae de lacrimi fierbinţi, cari îi brăzdară repede faţa-i posomorită de durere...

Ne despărţim. Mi se părea c'a fost numai un vis. Me uitai îndărăt, o vez încă. Da aevea a fost, aevea, şi gândurile mele îmi sburară

departe-departe peste ţări şi mări, la acel pământ ademenitor, din care un al doilea nenorocit strigă cu glasul sfintei poezii:

Vai de mine, mor de-oftat
Când văd codrul în frunzit.
Pe mine mă văd robit;
Când văd codrul legănat
Legănat şi descântat.

Legănat de vânturile
Descântat de păsărele
Şi eu sunt înstrăinat.
Copilaşii mi-am uitat
Şi nevasta mi-am lăsat:

O sermană, sermană! Ce dor ferbinte te arde, ce jale adâncă te răpune, ce suspine crude te doboară colo pe cealaltă parte a lumii... dincolo de ocean!... Te topeşti de dorul ţărişoarei tale, de dorul copiilaşilor şi al nevastei tale, tu acolo singur, dar noi aici toţi suspinăm amar, căci grele zile de durere ajuns-am, noi şi copiii noştri!...

I. E. Oltean.

Filimon gornicul.

«Auzi părinte, așa numai merge. Ori sa rupe într'o parte treaba asta uricioasă, ori apoi unul din doi... der așa... pe D-zeu, care ne ține, că numai merge.»

Şi tremura în tot trupul lui bine închegat. Trânti căciula la o parte şi să izbi cu toată greutatea lui de om trăit în golul câmpului pe laviţa din coridor.

Cu mânilor-i vânjoase implantate pe genunchi lui tremurători de dăcă, scuturându-şi zdravănelul, lui cap ca de buhaiu, privea aţă când la un punct anumit, când la preotul, lăsând abia să-i se întrezărească din stuful mustețelor căltoase, pielea învinețită a buzei puțin resfrântă.

O fierbere să vedea în omul acesta afară din cale ne mai obișnuită. Părea, că așteaptă fript și neostoiat o vorbă, o singură vorbă, o clipire prielnică barem, ca apoi, mântuindu-și tot năcazul, ce-i frământa firea lui oțerită în viața-i de gornic, o viață de 25 de ani încheieți, să se avânte și cu o loviură bine chibzuită să isprăvească odată cu cel-ce așa de îndrăzneț îi furase fericirea și pacea casnică.

De mult... de când a primit cartea feciorus'o să muncia el tot mereu de gânduri întunecate, slăbia uitându-te la el.

Nu știa ceti, ca să înțeleagă amărâtă jelanie, ascunsă de dragul seu fecior în haina tăinuită a slovelor. Nu știa, pentru că pe vremea lui nic;

chinezi nu-ştia, necum el, un biet de păstor, deşi putea învăţa, că tatăl său cântorise o viaţă întreagă, o jumătate de veac, la biserica unită din satul lor.

Ei dar așa erau vremile pe-atunci, nu să prea imbulziau la carte, că altul-i era rostul pe semne.

Avea însă un prietin de cruce, slugă cu el la acelaş stăpân, om priceput într'ale scrisului şi cetitului, te miri prin ce împrejurări. Într'o sară, așa după ce să ostoise toată larma, îl rugase pre el să i-o cetească, că-i dela feciorul său, dela Dinu, dela ăla de-i păstor.

Şapoi câte nopţi nedurmite n'a petrecut el dela cetirea cărţii acesteia; de multe ori-i să părea, că să învărte totul în jurul lui. Să frământa mereu să înţeleagă odată, „că pentruce-i mai bun Toderică Harapu decât el, pentruce?“ Doar Dinul lui i-o scris negru pe alb iac'-aşa: „cartea asta am scris'o io cu mâna mea, hai de grab acasă, că mama noastră a harnică şi de omenie, — n'o rabde D-zeu, că-i păcat să vorbeşti așa de-o mamă — a fugit şi şade cu Toderică Harapu.“

De atunci nu-l mai trăgea inima nici la lucru şi gândul lui nestăpănit zbură departe la casa lui şi mai ales la fetișoara lui de 12 ani la Linuta lui cea oachesă, remasă singură.

Aştepta să treacă nopţile, atât de chinuitoare şi lungi pentru el şi să roşiască odată şi anul nou, ca să se poată repezi până în satul lui, să vadă cu ochii, celea scrise de scumpa mână alui Dinu şi s'aducă iarăşi pacea în casă.

Tot mai limpede vedea, cum să țese în sufletul lui o strajnică răsbunare, simțea tot mai năvalnic chinurile neostoiatului lui gând, că »pentruce să fie mai bun Toderică Harapul decât el, auzi, pentruce?«

Vremea trecea greu, greu de tot pentru sufletul lui nerăbdător din pricina celor ce să isvodiseră acasă, și-i era prea mult să aştepte până la anul nou. De aceea într'o bună vreme, când să întorcea muncit din câmp, rugase pe stăpănu-so să-i îngăduie a se repede pe vre-o câteva zile până acasă. Ca să-i câştige învoiala îi spuse totul așa cum s'a petrecut.

Spăpâns'o i-a şi făcut pe voe. Şi acum iată-l în sat la ei, la casa lui, la casa acela, care cu toată truda lui sufletească, nu putea, să-l liniştească, Fire slabă de muere să fi fost ar fi vărsat şiroae de lacrimi, văzându-şi toată agoniseala de atâția ani plecata pe apa Sâmbetei, dar mai ales văzându-şi copilița slabă, prăpădită şi hainele de pe ea negre, negre ca cerneala.

N'a mai putut zăbovi, îi se suise pân' în gât năvala năcazului „că el să nu plătească cât Toderică Harapul«. de aceea alergase ată la părintele, să-i desvălească şi lui păsul inimei, să-l întrebe şi pe el, că

pentruce-i mai bun Toderică decât el, pentruce? Să-i spună verde, că s'o rupă într'o parte, ori de nu, atunci unul din doi, dar așa, nu mai merge!

Și acum aștepta nerăbdător o vorbă, o clipire barem, și părintele întârzia cu ochii implântați în pământ, întârzia, nu știa ce chin e pe bietul de Filimon, nu știa, că tăcerea asta a lui nu-i bună.

O izbucnire puternică ca nu trăsnet îi zguduise întreagă firea; izbucnirea cea din urmă.

Ochii învăluiti în sânge, vinele umflate de pe frunte, tremurarea cărnii obrazului și sudoarea buburezată erau tot atâtea dovezi, că prin o grea încercare trecuse sufletul, firea lui întreagă și eată vorba părintelui tot mai întârzia, cu toată setea lui de om eșit din sărite.

Dela o vreme rupse tăcerea și cu fruntea ridicată începu:

»Am vrut să știu părinte, că la mine în casă cine-i stăpânul, eu sau Toderică, am vrut să știu și acum... mă duc, — pe D-zeul meu! bine n'are să-i umble.«

Aci-i s'a curmat puterea graiului, sufletul lui își golise tot amarul și acum pleca să-și facă singur dreptate, o dreptate amară și groaznică, dacă nimenia, nici chiar părintele nu vrea să cunoască, că el așa n'o mai poate duce.

Plecă cătrănit pân' în adânc, în credința, că lui toată lumea-i este dușmană.

La pașii indesați să trezise și părintele din învălmășala gândurilor și cerca să-și răcorească fruntea prin o adiere ostenită a mânei. Totul părea zădarnic, cu toate, că să credea totdeauna tare și hotărât, când-i să cerea vre-un sfat, dar mai ales, când împrejurările îl sileau să-și arete vrednicia lui de părinte, să dovedească fiilor sei sufletești, că ani ceia mulți, petrecuți între marea străinilor. departe de satul lui și de ai sei, că ani aceia, n'au fost numai o vreme perdută în zădar.

Cu toate acestea numai acum lua el bine sama în ce incurcă îl băgase rătăcirea unor fii răslățiți din turmă, abia acum începea să înțeleagă limpede, că nu-i chiar lucru ușor a fi păstor sufletesc, mai ales atunci, când inima ți se înmoaie în fața neajutorăților, și ți să răsvrătește toată firea în fața desmoșteniților și neocroțiților de lege. Acuma pricepea în deajuns, că numai un dar deosebit, putea să-i șoptească în taină ce are să facă. —

De altedați când nu putea scoate la cale cu buna, izbia odată cu piciorul în pământ și vorba lui era sfântă. Acum însă se sbuciuma mulcomă, se sbuciuma și simția, că mintea lui oțărută în deslegarea altor lucruri mai grele, înbrăncește și nu-i în stare să-i deie, că altedați un răspuns lămurit și hotărât. El vedea limpede, că pe omul nostru îl

ajunsesse la os, și tocmai pentru că vedea aceasta și pricepea greutatea amarului, în care ferbea firea lui întreagă, nu voia și n'ar fi voit pentru lumea întreagă să-l împingă și mai afund.

Îl știa că-i om de fire și ține morțis la hotărârea lui. Știa și părea că-i întunecă înaintea ochilor și nu voia, n'ar fi voit pentru cătu-i sub soare să-l infunde în năcaz și să ție, că i-a făcut-o el cu capul lui. De aceea cu toată iuțea lui, doria să-i poată spune o vorbă, o singură vorbă binerumegată, vorba așteptată și de el cu atâta sete, care să-l poată dumeri și să poată rupe treab auricioasă; și tocmai pentru aceia întârzia și întârzia prea mult.

Filimon plecase deja hotărât, cu pumni încleștați, cu părul vulvoiu oftând înădușit ca o dihanie atinsă de glonț.

Plecase mai turburat de cum venise; plecase muncit de acelaș gând negru și neadurmit, ca întotdeauna de când primise cartea: »că pentruce să fie mai bun Toderică decât el, pentruce?« Și părea, că-i trece un fier ars prin tot trupul.

Cea din urmă vorbă înțeleasă de părintele era »unul din doi, pre D-zeul meu, unul din doi.« A isbit cu putere porțita și a luat-o în de vale.

Părintele tresări din nou la vorbele spuse cu atâta hotărâre. Fața lui mărturisia încă o nedumerire, mărturisia, că cu toată vrerea lui de a stinge focul isbugnit cu atâta putere, totuși sta la cumpănă, să îndoaia și simția, că lui îi lipsește negreșit ceva; ce nu-i lipsise nici nici odată, îi lipsia o vorbă, o singură vorbă, care avea să rupă treaba în două și să mântue odată.

Vedea, că nu mai are vreme de chibzuit; părea că-l îndeamnă cineva să cerce, numai să grăbească acuma în pripă, că întârzie prea mult și nu-i lucru bun cu Filimon.

Să cerc dar, și o înseninare-i înviorase fața lui întreagă, să cerc da de isbutesc, că Filimon n'a fost nici când așa de dârz să nu-mi bage samă vorba mea. Să cerc, că nu-i altă scăpare. —

Adevărat, că-i din cale afară prea turburat, cu toate acestea o vorbă bine potrivită, poate să-i atingă coarda sufletului, acolo unde lipsește să-l atingă, o vorbă grea și bine cumpănită poate să-l abată dela gândul lui diavolesc, ce-l stăpânește de atâta amar de vreme, și o vorbă aștepta și el.

Cu glasul lui blând și ostenit l'a strigat apoi pe nume, l'a strigat să-i spună numai ceva, să-l mulcomească. S'a apropiat de el, abia mai înmuindu-l, să zăboviască încă câteva clipe »Auzi Filimoane, numai până numeri zece, îți voi destăinui, că nu port eu vina pentru fapta păcătoasă, întocmai cum n'o porți nici D-ta«

Cam îndârjit şi mai mult împins de ruşine îşi putu călca el puţin pe suflet şi putu căne-câneşte să urmeze glasului, celui-ce voia să-l împedecede dela efeptuirea gândului pătimaş. Părea, că începe să se mai ostioie puţinţel şi firea lui aprinsă cu atâta putere. Răsufla mai slobod dar gândul negru li mai fulgera şi acum c)te odată, că pentrucce să fie mai bun Toderică decât el, pentrucce?

Să aşezară apoi amândoi pe aceeaşi laviţă din coridor, când părintele urmărind păsurile inimei îl atinse domol pe umăr cu mâna-i ostenită de atâta frământare şi răsboire sufletească zădarnică, începu să-i desvălească tot lucrul aşa cum a fost şi cum trebuieşte înţeles şi prins.

»Ascultă Filimoane şi te domoleşte, că nu-i asta cea dintâi. Postau ele lucruri şi mai mari de cându-i luméa şi vor mai fi, că neadurmitu-i ochiul tatălui pismei şi al urei. Văd şi-mi cade aşa de greu fapta nechibzuită alui Toderică şi-aş vrea să-mi stea în puterea mea, ca cu o singură vorbă s'o rup în două. Aş vrea, Filimoane, dar ce folos, că-i prea rea lumea. Ori spune-mi numai D-ta, unde se mai pomenea înainte vreme, ca feciori nevrăstnici, băeţi, trăsbindu-le prin cap, să fure fetişoare de doisprăzece ani şi să trăească apoi ca dobitoacele, făr' ca legea lumească să-i oprească, ori cel puţin să vrea a-i opri.

Dar să nu mergem mai departe, acolo-i feciorul vecinului D-tale. Oare nu trăeşte şi el ca şi tatăl său fără binecuvântarea lui D-zeu, ca să nu mai pomenesc şi pe Mitrofan, şti pe al de-i grădinar în satul vecin!

Nu-i bine aşa Filimoane şi că nu-i bine văd şi domni deregători şi uni dintre ai er şi vrea să stânjinească odată faptele mârşave, ori bbuzuri cum zic ei. Ar vrea dar ce folos, că legile născocite de dujmanii oamenimei le pun beţe în roată, ce folos, că ele ocrotesc pe pe nişte făcători de rele de o pănură cu ucigaşi şi cu tâlharii, după cum ne spune s. Scriptură prin rostul s. Pavel; ce folos!

Ori ce om cu mintea sănătoasă vede, că nu-i bună calea, pe care a lunecat lumea în vremea de mai dincoace.

Auzi D-ta, să facă din o taină mare şi sfântă, cum e şi a cununiei, o lege lumească şi încă ce lege, care dă frâu slobod patimilor şi pornirilor să se răsbolească în rând cu dobitoacele şi încă statele, calcă în picioare o învăţătură sfântă ca aceia »că cea ce a împreunat D-zeu, omul să nu despărtească.« Auzi să vină ei şi să-ţi spună, batjocorând aşezămintele bisericei noastre de veacuri, să-ţi spună, că ei nu pot opri pe nimenea, ca să nu trăească cu cine-i place.

Curat păgânism, Filimoane, şi n'ai ce face, dacă omul nu vrea să mai ştie, că D-zeu sfântul l'a făcut după chipul şi asemănarea Lui şi nu a dobitoacelor. Las, că legea nu opreşte pe nimenea să-şi îndepli-

nească datorinţele faţă de biserică, numai să vrea. Dar ce folos, că nu mai au nici o ruşine şi-i grea bătaia lui D-zeu.»

»Nu, părinte, nu mai au şi asta-i prea mult, să trăieşti 25 de ani încheiaţi în tihnă şi în pace; ca atunci un per de vară, ca şi Toderică să se furişeze ca tâlhari şi să te lipsiască de pacea ta caznică, să fie »mai bun ca tine.« adause Filimon, îmdeşăn du-şi pumn pe tâmple. »Auzi prea mult! Imi vine părinte să le arăt ce vrea să zică a fi cununat în faţa bisericii, să pomenească părinte cât or trăi cine-i Filimon gornicul, să le arăt, că pentru cei mai bun Toderica decât mine »pentruce?«

Părea, că i-ar-i să rescoleşte patima cea veche; înăduşită pentru câteva clipite, începeau iar a-i să îngroşa vinele de ferberea sângelui cătrănit şi tot mai năvalnic îl inteţia gândul negru, ca el să fie mai slab decât Toderică Harapul, el feciorul cantorului şi gornicul temut, el să ingenunche înaintea lui Toderică, înaintea trestiei bătute de vânt, înaintea spartului la gură şi-a sărăntocului celuia, el omul de omenie şi gornicul temut, totuşi ar fi prea mult.

Şi iarăşi-i ferbea firea întreagă, iarăşi era să izbugnească, de nu să grăbea părintele să-i mulcomească pornirea aprinsă, să-i arete, că greşeşte, greşeşte amar, când mânat de ură, vrea să-şi izbândească, să-şi răsbune cu o răsbunare, care singur lui D-zeu e dată.

»Nu Filimoane, pentru Christos cel răstignit pe cruce, asta nu să ţine de-un creştin, şi cu atâta mai vârtos de-un creştin ca D-ta«. Incepuse părintele în celea din urmă, când înţelesese, că pre Filimon îl învăluisse din nou patima cea veche. Mântuitorul n'a numit fericiţi pe cei răsboinici, ci pe cei pacinici, pe aceia i a numit fii lui D-zeu, pe cari îşi pot călca pe inimă, nici şi-a răsbunat cu moarte asupra omorătorilor săi, şi-o putea face aceasta, că Domn era peste viaţă şi peste moarte, putea să le îngheţe ocară şi hula pe buze şi sângele în vine, cum a putut învia pe Lazar cel mort de patru zile şi trecut în putre-june. Putea Filimoane, că D-zeu era, putea şi n'a făcut, dându-ne şi nouă pildă, ca şi noi să iertăm duşmanilor noştri, dacă vrem să ne chemăm fii lui D-zeu, creştini adevăraţi. Ori n'ai auzit cetindu-se la sfânta Evanghelie, ca şi atuncia, când atârna pe cruce, în răbdarea lui îndelungată, să ruga Părintelui său ceresc, să nu le socotească păcatul, că nu ştiu ce fac.

Las' pe Toderică, lasă-l în pace, că D-zeu vede şi răsplăteşte fieşte-căruia. Ceartă şi mângăe. Lasă-l şi domoleşte-te, rabdă şi tu ocară, adusă casei D-tale şi te mulcomeşte, că şi D-zeu multe ne rabdă şi mare-i răsplata răbdurilor.»

»Rabd, părinte, și-aș mai răbda, n'o rebde pământul negândita de ea, da cum s'o putut încumeta să-și părăsească casa ei și copila pentru un deocheat ca Toderică. Auzi să și-o lase în ușile streinilor, s'o lase în rând cu a bordeiașelor. Pentru copila mea părinte, să n'o rebde pământul, pentrunenorocita aia, că mare păcat și-a mai făcut, mare și neiertat.«

O înduioșare îi curmase asprimea glasului și-l făcu pe-o clipă să-și uite de Toderică, să-și înghiță amarul. Gândul, că copila lui copila aceea în care el își pusese toată năgejdea și mângăerea bătrânețelor de mai târziu, a ajuns nestăpănită și negrijită, îi schimbase tot zbuciumul răsbunării într-o introducere tainică și mistuitoare. Ar fi voit acum cu toată inima lui de părinte iubitor s'o stringă la sânul lui, s'o ocrotească întruiva primejdiilor ce-o aștepta. Îl muncia groaza, o groază adevărată și temeinică, că el pleacă, pleacă departe și copila lui rămâne nestăpănită, rămâne să-și bată joc unul și altul de ea. Și gândul acesta îi apăsa asupra sufletului cu toată greutatea, când știa, că pleacă, că trebuie să plece. —

Părintele cumpănea groaza lui, o cumpănea și știa, știa de mult, ce stricată e lumea, știa cât de neascultătoare îi să făcuse turma, și tocmai adevărul acesta îi muncia și pe dânsul de multă vreme și cerca cu tot dinadinsul un chip, ca să-și poată iarăși aduna turma răsărită, când vedea și era silit să vadă săvârșindu-se în preajma ochilor lui fapte neiertate, păcate grele, vedea și-l duria, că se sporesc copii, nimănui, copii nemiluiți de nimeni, cari azi mâne, huiduiți de toți fără ca ei să poarte vină și înteiți de foame, aveau să infunde temnițele să-și roadă oasele pe priciurile mucegăioase. De aceia de câteori își aduce aminte și i să imbia prilejul le trăgea totdeauna luarea aminte la răul ce putea să urmeze din fapte așa de negândite și nu arare ori îi să aprindea fața de-o dreaptă mânie, când înțelegea, că zadarnică-i este toată truda lui.

Vorbele lui Filimon, pline de-o adevărată duioșie și dragoste părințească îi treziră groaza lui îndreptățită și vedea limpede ca într-o oglindă sumedenia blăstămățiilor, a început să-i le înșire iarăși așa în rând, într'un rând lung; că-și iubia turma și iubia fii singuratici. »De nu v'aș iubi »Filimoane, năcazul vostru nu m'ar durea și nu m'aș mai trudi atâta, dar fiindcă vă iubesc, năcazul vostru mă muncește amar și mai ales mă pune pe gânduri soartea nenorocită, care așteaptă pe copii voștri. N'am vorbit nici odată de clacă Filimoane și n'o să vorbesc, fără am spus lucrul așa neted cum este. Mi-e năcaz, când văd, că vorbele mele sunt pleavă în vânt, mi-e năcaz și nu pot tăcea. D-ta ești acum om cu scaun la judecată și mi-i îngădui, dar multe ființe

nevinovate nefericesc uitaţi acestia de D-zeu, multe, şi nu-s vrednice. Am cetit dar ceiace-am cetit, voi vedeţi înşivă cu ochii, că să indesuesc temniţele cu făpturi cari sufer şi nu din vina lor. Mi-i îngădui D-ta şi mi-or îngădui toţi, că cei împreunaţi numai așa după cum îți taie capul, așa să și despărțesc, iar copiii lor rămân fără șprijin, huiduiți de toți și nemiluiți de nimenea rămân să ia lumea în cap, ca mai apoi intențiți de foame să se încumete la fapte oprite de lege și să-și îngroape viața în temnițele mucegăioase, blăstămându-și ciasul. Mi-i îngădui, dar și aci la noi în sat paserile celea bune, oare nu sunt mai tot copiii nimănui? Și asta nu place lui D-zeu și n'ar trebui să placă nici oamenilor, cari mai nutresc în ei vre-o dramură de credință. Nu Filimoane, asta-i bătaia lui D-zeu, nu alta?»

Aci contenise părintele, căci simția cum începe să-l furnice prin tot trupul, simția, că obrazul lui iar s'aprinde de-o evlavioasă mânie. Înțelegea cât de temeinică este și groaza lui Filimon și de aceea nu voia să-i mai mărească amărăciunea, c'avea o copilă și trebuia să plece departe, și s'o lase nestăpănită.

Fața lui Filimon mărturisia, că iar-i apasă ceva greu inima lui încercată, că iar-i muncește ceva, nu izbucnirea, pătimăse de mai adineaori, uitată acum aproape cu totul. Nu, ci o groază, groaza, că el pleacă și-și lasă, trebuie să-și lase copila nestăpănită. Părea, că are să destăinuiască ceva, ce-l zgândură acolo înlăuntrul lui, ceva groaznic și chinuitor. Voia și n'avea puterea de-a da pe față.

În celea din urmă își luase inima în dinți, voia să se ușureze. Începuse și vedea, că nu-i în stare să spună așa cum ar vrea, așa cum îi spune inima lui sătulă de atâta svârcolire.

În cele din urmă o rupse: »Părinte D-zeu le răsplătească așa cum fac, dar mă doare, mi se rupe inima, mi se rupe de durere, când știu că am s'o las, că trebuie s'o las pe mâinile străinilor, când știu cât de rea-i lumea.

O las părinte, o las în grija D-ale și a lui D-zeu sfântul, și eu plec, că trebuie să plec, mă doare mult, mă muștră iubirea de părinte c'o las și plec, dar nu-i încătrău, plec să muncesc pentru ea, plec s'o scot din ghiarale sărăcii, s'o scot, că numai pe ea singură o mai am și pe Dinu al de-i păstor.«

Mântuise cât putu amarul, sărută apoi smerit mâna, care-i împărția binecuvântare și apoi cu sufletul curmat de duiosie, mai îngână odată ostenit, stergându-și cu mâneca cămășii ochii înrouați de lacrimi, de adevăratele lacrimi părintești:

»Copila mea o las în grija D-tale«.

Scrisoare — acasă.

Atâta greu m'apasă când
 Pornesc a-ţi scrie ţie,
 De-mi scapă jalea vrând ne-vrând
 În slove pe hârtie...

— La voi, îmi scrii, că s'a zorit
 De mult de primăvară,
 Că lanul, cătu-i, e 'nverzit
 Şi-i zimbet mult pe afară...

Îmi pare, că de-un veac aştept
 Mărita sărbătoare,
 Când să ve strâng cu foc la piept
 Pe toţi cu mic, cu mare...
 M'a prins un dor, năpraznic dor,
 M'a prins un dor de casă,
 Un dor de cântul codrilor,
 De glasuri dulci din leasă.

— Aş vrea să văd cum pe măidan
 Bătrânii tei prind muguri,
 Să văd pornind înspre tăpşan
 Plăvanii boi cu pluguri...
 Să-mi plângă pela cântători
 S'aud, cum îşi destramă,
 Din stână un corn, adese ori,
 Durerea lui de aramă...
 Să simt, că sunt în ţara mea,
 Sub bolta ei albastră,
 Să-mi cânte vers de rândunea
 Sub ştreşini la fereastră...
 Să văd cum iasă la 'nălbit
 Codanele surate
 Cum rid pe malul înflorit
 Glumind înviorate.
 S'aud resunetul d'argint
 Cum plânge de pe coasă,
 Iar eu, hoinar, să me alint
 Prin iarba de mătasă;
 Să văd cum soarele zimbând

Văpaia şi-o coboară
 Pe holdele, ce se întind
 Cu sfânta lor comoară...;
 Să stau în luncă înspre-amurg
 Să simt cum me'nfioară
 Zvonirea apelor, ce curg
 În scocul dela moară...;
 — Să cad pe gânduri, fărâncat
 Şi 'n trudnica lor fugă,
 S'aud clopotniţa din sat
 Chemându-me la rugă —
 Şi atunci în visuri abătut
 Sub umbrele 'nsărării
 Cutremurat să îmi sărut
 Țărâna sfântă a țării...

S'alungă clipele sburând,
 S'aprinde doru 'n mine...
 De-ar trece cât mai încurând
 Să ve reved cu bine...
 Să me aştepti, căci am să viu —
 Ear celor ce te întreabă
 De mine, să le spui, ce-ți scriu,
 Şi tu — să-mi scrii de grabă!

Ion Roştoru.

Religie şi ştiinţă.

(Lămuriri generale. Cartea d-lui Mocsonyi. Critica lui Commer şi »Jahrbuch für Philosophie und spekulative Theologie« din Viena).

În rândul trecut, când am trimis stim. Redacţiei a »Răvaşului« critica apărută în »Philosophisches Jahrbuch«, mi-se părea că o revenire din barta noastră, a Românilor, la cartea d-lui Moconyi, nu ar fi de lipsă. Acum înse, dupăce d. Mocsonyi a aflat de bine să reflecteze la critica publicată şi, precum văd, şi în celelalte foi româneşti s'a pus chestia încâtva la ordinea zilei: țin că se cuvine a da unele lămuriri asupra obiectului »religie şi ştiinţă« atât pentru a atrage

atenţiunea distinsului autor asupra unor puncte de mănecare întru rezolvarea problemei, cât şi pentru înţelegerea criticelor filozofilor creştini la cartea D-sale, cari parte le-am indicat în nrul trecut, parte vor urma.

În Ilustritatea sa d-l Mocsonyi cinstim un bărbat rar al neamului nostru. Prin erudiţiunea-i vastă şi intenţiunile sale curate d-l Mocsonyi lucră întru a apăra religia creştină de unele tendinţe raţionaliste, ba cu totul ateiste, cari — spre marea îngrijire a oamenilor serioşi — se ivesc din când în când şi la noi, Românii (cf. »Viaţa Românească«; articlii d-lui Dr. M. V. publicaţi în »Progresul« şi articlii »raţionalismul religios la noi« în »Unirea« nri. 8 şi 10 a. 1907. unde am indicat mai multe cazuri). O lămurire înse a chestiunii în vremile moderne ni-se impune cu atât mai vârtos, cu cât mai deosebite's direcţiile urmate în rezolvarea problemei şi cu cât mai însemnată e chestia în ce priveşte viaţa singuraticilor indivizi ca şi a neamului întreg. De idei conducătoare bune şi de principii cu bază solidă avem lipsă mai ales azi, când vedem la neşte bărbaţi de frunte, ca Slavici, o pornire îmbucurătoare spre cultivarea religiei, spre o apostoлие bisericească...

În celea următoare voi da: 1) unele lămuriri generale asupra chestiei: stiinţă şi credinţă; 2) voi arăta raportul între acestea şi păreriile D-lui Mocsonyi, şi așa 3) voi face să se înţeleagă criticile filozofiei creştine asupra cărţii D-lui Mocsonyi.

1.

Primul adevăr al religiunii e: ezistinţa lui D-zeu, ca fiinţă supremă, absolută, personală. La cunoaşterea acestui adevăr ajungem prin deducţii logice, cu mintea sănătoasă. Aci apoi înceată cunoaşterea noastră naturală, mai departe nu putem pătrunde cu mintea, să cunoaştem ceva din lumea nesfârşită a adevărului. Aceasta înse nu înseamnă, că ar înceta şi posibilitatea de a mai putea noi cunoaşte adevăr, dacă nu în mod natural, în mod supranatural. Dovedită odată ori admisă ezistenţa lui D-zeu, ca fiinţă personală, nu se poate nega, că el poate lărgi cercul cunoştinţelor noastre, comunicându-ne adevăruri, cari raţiunei pure sunt în veci ascunse.¹⁾ Iohn Stuart Mill zice: »dacă primim odată ezistinţa lui D-zeu, trebuie să ne dăm samă nu numai ca de o ipoteză arbitrară, ci ca de o posibilitate serioasă, că poate fi un fapt, care numai la voinţa lui creatoare se poate reduce« (Essays, 1875 p. 108). De fapt, aceasta posibilitate

¹⁾ Hagemann, El. d. Phil. I. p. 28 urm. (ed. 1902.)

se vede a fi ceva atât de natural, atât de rațional, încât e superfluu a o mai dovedi. Adaugem numai, că acest mod al cunoștinței ome- nești se chiamă descoperirea D-zeească sau revelație, iar adevărurile venite astfel la cunoștința omenimei sunt adevăruri supranaturale.

Până aici filozofia teistică.

Și cu acestea științele și-au isprăvit oare rolul în chestia religiu- nei? Încă nu.

Științele istorice au cuvântul, când e vorba de acea: întâmplatu-s'a de fapt aceasta descoperire (revelație) și când, cum, unde e depusă? La întrebarea aceasta ni-se înfățișează creștinismul, cu întreagă istoria și învățătura sa. Între toate religiile, cari au existat vreo³odată ori există, numai religia creștină se poate dovedi de revelata, supra- naturală. E drept, că și între marginile creștinismului aflăm mai multe »biserici«, dar între acestea numai una poate fi depozitarul adevărat al învățăturilor creștine, celelalte trebuie să fie false. Căc adevărul numai unul este, adevărul e absolut, intransigent. Dintre mai multe biserici, cari par ar fi mai aproape de așezământul lui Hristos, acea trebuie să fie cea adevărată, căreia nu-i lipsește nimic din caracterul original. Bonum ex integra causa, malum ex quocun- que effectu. Știința, care se ocupă de stabilirea adevărurilor creștine și de aplicarea lor, se chiamă teologie. Iar adevărurile, cari religia creștină le dovedește de revelate și obligatoare pentru credincioși, se chiamă dogme.

Între dogme allăm unele, cari se pot cunoaște și prin mintea naturală, nu numai prin revelație (de ex. ezistența lui D-zeu, ne- murirea sufletului). Altele înse numai prin revelație sunt cunoscute, mintea nu le poate cuprinde în mod firesc (misteriile). Relația între acestea și mintea naturală e relația credinței. Rațiunea pură are aici numai un rol pasiv.

Acestea avându-le în vedere, vom înțelege definiția conciliului Vatican, care a precizat raportul între credință și rațiune în modul următor:

»Perpetuus Ecclesiae catholicae consensus tenuit ac tenet, duplicem esse ordinem cognitionis, non solum principio, sed obiectu etiam distinctum: principio quidem, quia altero naturali ratione eti altero fide divina cognoscimus; obiecto autem, quia praeter ea, ad quae naturalis ratio pertingere potest, credenda nobis proponuntur mysteria, quae nisi revelata divinitus, innotescere non possunt« (Sess. III cop. 4)

Aceasta e doctrina adevărată, care ține calea mijlocie între așa numitul tradiționalism și raționalism. Esența creștinizmului e supra-naturalismul lui. acest supranaturalism e un adevăr istoric, absolut, de siguranță științifică: cine neagă aceasta, neagă însuși creștinizmul, care prin un metod raționalistic devine cu totul »blazat«, cum zice Nietzsche ¹⁾.

2.

Ce zice la aceasta D-l Mocsony?

D-Sa e un vrednic apărător al filosofiei teistice (o. c. p. 53). Recunoaște certitudinea absolută a existenței lui D-zeu ca o inteligență universală. D-sa însă așa e convins, că despre personalitatea acelei ființe supreme (D-zeu) filosofia pură, obiectivă, nu ne poate da dovezi. Aci să ne permită ilustrul autor o mică observare: noi credem ca tocmai așa, cum cunoaștem existența lui D-zeu ca ceva suprem, ca »Weltintelligenz«, tocmai așa cunoaștem atributul lui personal. Dovedim.

»Persoana este hypostasis raționalis« zice s. Toma, iar Boethius zice: »rationalis naturae individua substantia«. După ori care definiție am porni, 3 note caracteristice sunt, cari compun conceptul »persoană«. Anume: subsistene, raționari și individuum esse. Toate aceste 3 note le recunoaște D. Mocsonyi. Recunoaște subsistența lui D-zeu, recunoaște a fi deosebit de lume (individuum esse) și a fi ființă spirituală, intelectuală (Weltintelligenz), nu materială. Deci nu înțelegem pentru ce D-sa dubitează, că s'ar putea dovedi filozoficește: existența lui D-zeu ca personalitate. Poate D-sa altcum pricepe conceptul »persoană« ? !.. Pecăt ni-a reușit a cunoște pe alți filozofi, toți înțeleg »persoana« ca noi pentru acea nu-și pot închipui pe D-zeu ca ne-personal. Schopenhauer, zice că asta e »contradictio in adjecto« (Werke, ed-Greisbach, III. 26.). Fricke (ist Gott persönlich? Leipzig, 1806.) dovedește personalitatea, lui din aceleași argumente, din cari existența. E drept, că noi personalitatea lui D-zeu nu ni-o putem închipui, numai despre existența aceluia suntem

¹⁾ »Was man am Christentum lernen kann, ist, dass es unter den Wirkung einer »historisierender« Behandlung blasiert und unnatürlich geworden ist. Dass es aufhört zu leben, wenn es zu Ende sezirt ist und schmerzhaft und krankhaft lebt, wenn man anfängt an ihm historische Sezierungsbungen zu machen... Eine zeit lang kann man sich wohl mit der Historie völlig harmlos beschäftigen... Insbesondere scheint die neuere Theologie rein aus Harmlosigkeit sich mit der Geschichte eingelassen zu haben und jetzt noch will sie es kaum merken, dass sie damit — wahrscheinlich sehr wider ihr Willen — im Dienste des Voltaireschen *Ecrasez* steht... Sämtliche Werke, ed. Neumann Leipzig 1901. t. I. pp. 340—1.

convinşi (Ermoni, *La personnalité de Dieu et la critique contemporaine*, in *Ann. de phil. chret.* 1892—3.); dificultăţile provin de acolo, că noi despre D-zeu avem numai concepte analoage. Dar nu putem denega anumite atribute lui D-zeu, pentrucă acelea convin şi celui mai mic, verme, cum e: a fi... Multe obiecţiuni se pot aduce împotriva personalităţii lui D-zeu, dar toate sunt numai aparente (vezi Schell, *Gott und Geist* I. pp. 222—265.).

Acum, dacă chiar din cartea D-lui Mocsonyi putem dovedi personalitatea lui D-zeu, uşor putem stabili şi adevărul obiectiv al operaţiunilor lui personale, de cari se ţine facerea lumii, ordinarea ei teleologică (la Mocsonyi p. 51.), revelaţia... Având apoi în vedere încă odată cele spuse de noi sub 1., ne va concede d-l M. că nu e destul, a esplica doctrinele religiunii numai din izvorul afectelor omeneşti: În cazul acesta drept are D-sa, când dă acelora numai o valoare relativă şi îndreptăţeşte pe fiecare biserică, să-şi păstreze doctrinele sale. Cu asta însă nu se poate împăca nici o biserică, nici spiritul scrutaţilor. Fiecare biserică e convinsă despre acea, că ea e depozitarul adevărurilor curate şi nici un credincios nu s'ar putea linişti, până nu ar şti, că el este în posesiunea adevărului absolut....

BCU Cluj / Central University Library Cluj

3.

După acestea va concede Ilustritatea sa, că critici pe cari i-am citat în nrul trecut al „Răvaşului“ („*Psil. Jahrbuch*“ şi Dr. Bălan) nu greşesc când presupun, că D-sa neagă adevărul obiectiv al dogmelor pentrucă altcum înţeleg ei acela şi altcum D. Mocsonyi. Iar acea, că dogmele nici nu se pot nega, nici dovedi în mod ştiinţific, este a se înţelege despre misterii şi anume despre demonstrabilitatea intrinsecă a acelora, dar nu despre dogme în general. Numai așa se poate provoca la Toma de Aquino, altcum nu. Cu câţi am putut vorbi despre cartea D-lui Mocsonyi (înţeleg creştini) toţi așa s'au exprimat despre ea. Aici în Viena am vorbit cu D. prelat Commer, prof. de univerzitate (numele lui e cunoscut din afacerea Schell-Commer), care tare s'a interesat de persoana D-lui Mocsonyi şi foarte s'a bucurat auzind, că e român şi gr.-or.... Commer redactează o revistă: „*Jahrbuch für Philosophie und spekulative Theologie*“, în care a publicat deja recenzia cărţii D-lui Mocsonyi. Recenzia e în fasc. II. a. 1907. pp. 144—6. sub titlul „*Zur neusten Literatur*“ şi iscălită de prelatul Dr. M. Glossner. Pentru acea am căutat să am declaraţia personală a D-lui Commer, că recenzia nu e făcută de dânsul. II. Sa mi-a spus înse, că se identifică pe deplin cu recenzentul revistei sale.

Las să urmeze recenziunea aceasta în întregime:¹

»Armonia dintre »Religie și știință« caută să ni-o prezinte A. de Mocsonyi într'o scriere cu același titlu, și anume din punctul de vedere al filozofiei moderne, isvorită din protestantism. Că pe lângă o atare nisuință atât religia cât și știința trebuie să se supună unei revisii radicale, apare firesc. Pentru a face o separație curată și a încunjura conflictul se asignează științei rațiunea, ear religiunii afectele. Știința și-ar ajunge culmea sa la conceptul »inteligenței universale« ear religia o conduce la personificarea principiului lumii (Weltgrund), pentru că afectele cinstirii și adorării ar fi de natură escluziv personală (p. 52. urm.). Simțemintul religios se ridică împotriva panteizmului, zice autorul și aici poate cugeta numai la panteismul naturalist; căci concepțiunea reprezentată de dânsul corespunde perfect celei mai înalte concepții a divinității la care s'a putut ridica filozofia emanată dela Kant și care s'a numit când teozofică, când panenteistică ș. a. Abia trăbuie mai multă dovadă, decât aceasta, pentru coherența (Verwandtschaft) între acest punct de vedere și acela al lui Kant, Iacobi, Krause, mai târziu al lui Schelling, Hegel (»der Hegelschen Rechten).

Cu toate acestea autorul aplică sistemelor stăpânitoare moderne în filozofie o critică nimicitoare. Kant »simplaminte a întors« relația firească, »după care cunoștințele noastre trebuie să se acomodeze obiectelor« (p. 37.). Sistema celor două lumi alui Kant, a fenomenului și a noumenului (Ding an sich), duce la iluzionism absolut, după care dejă certitudinea despre sine însuși (Selbstgewissheit) a lui Descartes s'a prefăcut la Hume în iluzie despre ezistența proprie (Selbstillusion. l. c.). Nu o pățește mai bine, la autor, nici protestantismul; critica rațiunii practice a lui Kant, e zidită cu totul pe temeiul principiilor fundamentale destructive ale protestantismului (p. 39.).

Scrierea incepe cu o reprivire asupra mersului de desvoltare al scolasticej. Autorul atribue acesteia o »stăpânire necondiționată a autorității« (unbedingte Autoritätsherrschaft, p. 12.), deși bunăoară sf. Toma declară preciz, că în filozofie autoritatea e cel mai slab izvor de cunoștințe. Impotriva acestei stăpâniri a autorității ar sta tendența neînfrănată »antiautoritară« a vremurilor de azi. Din starea încătușirei (Gebundenheit) medievală gândirea s'a transformat în neînfrânare modernă; mai încolo libertatea s'a înlocuit cu lipsa oricărei stavile. Descartes cu principiul evidentej a ridicat rațiunea la norma adevărului, va să zică nimic nu

¹ Fiind textul original foarte greu de înțeles, traducerea mi-a fost și mai grea. Pentru acea unde nu am putut traduce ceva preciz, am pus espresia originală în paranteză.

există, ce nu cuprinde mintea (p. 14.) În urma principiilor lui Descartes e spulberarea (Auflösung) lumei corporale atât la Berkeley, cât și la Leibnitz (p. 18). Se perde și certitudinea despre sine (Hume). De aici încolo domnește o întrecere formulă, la care ia parte însuși Herbart, întru nizuința, de a preface lumea în o aparență, precând Hegel, cu forțarea apriorizmului lui Kant, compune fictul său proces mondan (hat... seinen Weltprozess erdichtet, p. 24.).

Pe terenul religios corăspunde mersului acestuia al filozofiei contrastul între deizm și ateizm, dintre cari cest din urmă conștiu, cel dintâi înconștiu, e antireligios (p. 27.).

Protestantismul se poate numi cu tot dreptul o putere liberatoare a spiritelor, acesta înse a proclamat principiul individualismului neînfrănat, cea ce iară nu e altceva decât o urmare a »misticului seu caracter fundamental« (mystischen Grundzuges p. 28.). Aici observăm numai pe scurt, că fructele acestui misticism profesat chiar de autor, dovedesc o floare slabă. O mistică sănătoasă — să ne gândim la Victorini, Bonaventura ș. a. — a înflorit de fapt numai sub aripile autorității bisericești, atât de mult hulită. Urmarea a fost o anarhie, căreia avea să-i pună capet instituția în sine contrazicătoare a bisericii de stat (Staatskirchentum).

Kant a simțit adânc contrastul între religie și știință (cred, că numai din greșeală stă în recenzie: Religion und Glauben în loc de Wissen), dar nu l-a putut rezolvi (pp. 33. urm.).

Dupăce autorul crede, că a restituit armonia prin îndreptarea celor cuprinse (comprehensibile) la știință și a celor necuprinse (incomprehensibile) la religia sa afectivă (Gefühlsreligion), deoarece întrebarea explicării logice a simțirei (die Frage der denkenden Deutung des Gefühles) sau a dogmei religioare nu se poate evita, se aruncă în brațele unui conservativism fără margini și declară »cel mai rigid conservativism dogmatic« de »principiul ce viață a oricărei biserici existente.« »Oricare biserică, fiind depozitarul tezelor sale de credință, trebuie să țină pe lângă acestea cu toată tăria (Starrheit) și să nu lase, ca tezele sale de credință să devină pradă unor speculațiuni religiozo filozofice neînfrănate și goale« (p. 57.).

Că o biserică, convinsă despre originea sa d-zeească și știindu-se în propoveduirea adevărului, condusă de spiritul d-zeesc, ține și trebuie să țină cu totul rezolută pe lângă depozitul său, o recunoaște orice om cuminte. Unde este înse una ca asta afară de cea romano-ctolică (aici să nu uităm, că recensentul e catolic; un gr.-or. ar zice despre a sa)? Cu răspuns la întrebarea aceasta apropiată rămâne autorul dator.

Pentru armonia căutată de autor formula adevărată demult a aflat-o evul mediu, despre care se ţine, că credea orbeşte, prin, acea, că ştiinţa de atunci, deşi a recunoscut datorinţa unei orientări în privinţa adevărului descoperit, dar a şi respectat libertatea oricărei ştiinţe, constătătoare în acea, că nimic să nu presupună, ce nu se dovedeşte de urmare îndreptăţită a principiilor sale.» —

*

De închiere nu am, decât să-mi exprim dorinţa şi ruga — cred că în numele tuturor Românilor şi filozofilor creştini — către Ilustritatea Sa Dl Mocsonyi, ca revenind încodată la obiectul »religie şi ştiinţă,« pe baza observărilor făcute de bărbăţii competenţi în revistele citate, să binevoiască a-şi întregi rezultatul cercetărilor sale, resp. a le îndrepta într' acolo, ca studiul acesta, în o a 2-a ediţie să fie în toată privinţa o carte nepreţuită pentru neamul românesc, vrednică de autorul său...

Viena, 28 Ianuar 1908.

Nicolae O. Brînzeu.

„Inmormântarea Domnului“

— Tabloul lui A. Feszthy. Vezi pag. 133. —

Un tiner colaborator al nostru răpit de frumseţa tabloului lui Feszty Árpád, care a reuşit dramatic a reda prin colori marea tragedie a *Calvarului*, — ne trimite aceste reflecşuni, cari ne îndeamnă a insista şi din parte-ne asupra acestui tablou, a cărui reproducţie artistică, încadrată frumos — cum ne arată facsimilul de pe pag. 133 — se lăţeşte tot mai mult în casele bune.

Eată ideile ce tabloul lui Feszty a inspirat unui suflet bun:

* * *

Am innainte icoana îngropării Mântuitorului, opera pictorului Feszty. Mă uit... şi gândul 'mi s'alungă tot mai mult în lumea aceea sfântă şi așa de nesfârşit de îndurerată. Cadrele tabloului dispar... figurile învie, priveliştea se încheagă şi se mişcă.

L'au restignit. Soarele parecă a apus, amurgul învâluie repede bolta cerului, dar din asfinţit se mai revarsă încă o lumină sângeroasă.

Ca și când cerul însuși și-ar închide ochii, de durere, dar totuși mai privește din când în când. A fost grea lupta întunerecului cu lumina. Mântuitorul e mort și-au venit credincioșii să coboare de pe cruce trupul lui. Inceț, cu grije, îl iau și-l pun într'un giulgiu alb. Alături stă Mama durerii, primindu-l în brațele sale pe Acela, care i-a fost singura comoară în viață, pe care Ea l'a purtat și l'a crescut și l'a hrănit și căruia și-a închinat întreagă viața. Acum e mort. Trăsăturile innăsprite au incremenit în fața ei arsă de soare, bătută de vânturile suferinței, brăzdată de lacrimi dar uscată acum, lipsită de roaua ochilor, căci ochii Ei nu mai pot plânge. O durere de peste fire o răzbește, o durere, ce nu se mai tângue. Și toți privesc îndurerăți trupul »Domnului« fața lui suptă de viață, mânie și picioarele găurite, coasta străpunșă, și nimeni nu are glas de plângere. La picioarele Lui stă Maria Magdalena, cu o durere nepricepută și adâncă în privire... Aici durerea tace, e mută; dar câtă furtună clocotește innădușită în suflete!...

Se întunecă însă mai tare. Norii coboară grei spre apus; lumina e tot mai mohorâtă. Se întunecă cerul. Se pornesc spre mormânt. Isus e întins pe o targă, dusă de patru bărbați voinici. Fața lui rece, ca de sticlă privește ceriul. Aproape la dreapta pășește Iosif din Arimatia, cel cu zile multe, cu capul plecat sub povara gândurilor de jale. Tot alături vine Maria Magdalena. Ea abea acum începe să-și deie samă de pierderea cea mare. Chinul durerii îi se zbate în piept și-i zguduie inima, și ea de chin își sfășie haina, vrând să scape de truda dureroasă ce-o năbușește și numai încape înlăuntru. După cei patru, cari duc pe Isus, pășește Sf. Maria, copleșită de durere și muncită de chin grozav, cu ochii țintă spre El, sprijinindu-se pe învățacelul iubirii, pe Ioan, fața căruia încă vedește jelania inimii. Aproape de ei merge o bătrână bătută de vremi multe. Trăsăturile feții au incremenit în trecerea anilor, cât nu mai pot mărturisi durerea; părul e alb, și numai ochii mai deslușesc sufletul jalnic de gânditor al acestei ființe. Se pare, că e înșăși Vremea, bătrâna Vreme, care e pretutindeni martoră și care și aici își plinește menirea...

Ceriul se întunecă tot mai mult; numai printre ramurile arborilor ce străjuesc orizontul mai străbate o zare albastră, cea din urmă privire înlăcrimată a ceriului. Incolo umbră deasă și par'că... o așa tăcere care te înfioară; numai din când în când auzi zbuciumul celor dela groapă. L'au asezat, s'au dus cu toții, numai femeile au mai ramas, suflete pe cari durerea și-a pus genunchiul său, cât numai pot porni de aci. El s'a dus... L'a cuprins pământul... pe El... pe Isus!... Și ele au ramas așa de singure... Maria s'a așternut cu pieptul și cu toată ființa pe piatra rece, parc'ar voi să străbată cu sufletul prin ea. Toată iubirea Ei de

mamă, se descarcă deodată într'o năpraznică durere, ce nu se poate spune, dar se poate simţi. Lângă Ea doauă femei adâncite în jale: Maria Magdalena înfrântă de durere, jos, jos pe pământ, cu faţa în ţernă, cu părul despletit a jale, cu haina sdrenţuită de tot, a sfăşiat'o durerea ei pătimaşă. Întreagă fiinţa ei e o suferinţă desnădăjduită. Lângă ea stă o femeie în haine cernite, tăcută şi plină de-o jale gânditoare resignată.

Noaptea coboară, nimic nu se mai vede...

Mă trezesc din meditaţia mea. Icoana stă înaintea, dar figurile văd, că se mişcă. Toate trei tablourile sunt un singur chip, un chip întreg, încheiat, un chip care se mişcă. Durerea se revarsă din el, e icoana durerii, e poezia durerii celei mai sfinte.

Al. Voinea.

* * *

Creaţiunea aceasta a pictorului Feszty, născută sub cerul azur al Italiei, în Florenţa, acolo a fost şi espusă mai întâiu, provocând admiraţia pricepetorilor, ca şi a publicului mare. Dramaturgul *Soldani* zicea despre acest triptichon uriaş: »Aceasta e poezie, poezia cuceritoare a durerii. Poezia acelei dureri sfintite de întreagă lumea, pe care religia a îndumnezeit-o.«

Aceşti operă a inspirat celebrului predicator italian, Lorenzoni, o admirabilă apreciere, din care reproducem aceste încheieri:

Feszty stăpâneşte tehnica liniilor, ca şi arta coloriturilor. Prin câteva trăsături aruncate pe pânză îi vedem cele mai expresive simţeminte, cari i-au izbucnit din suflet. El poşede o mare cunoaştere a naturii, cu ajutorul căreia ţine ordine în mulţimea figurilor sale. Întreagă opera ne arată stăpânirea fantaziei întreţesută cu idei.

La începutul acestui veac arta inspirată de ideile creştine nisueşte pretutindenea a eterniza marile simţeminte umane. Aşa face Sienkiewicz în romanul: *Quo vadis?* aşa Fogazzaro în *Nozze di passione*, aşa Feszty în Triptichon: în fine aceaşi nisuiţă o găsim şi în admirabilul »*Oratorium*« al lui Perosi.

Lumina ce o revarsă acest răsărit de soare înseamnă renaşterea artelor din mijlocul mocirlei realismului, din întunerecul fără nădejde şi fără de sens; astfel artele se scapă şi de sărăcia cuprinsului. Din împreunarea aceasta a idealului cu realul apar, astfel, în feliurile variaţiuni ale împrejurărilor şi timpurilor, opere nemuritoare, a căror valoare nu o vor altera nici odată, nici trecerea vremurilor, nici schimbarea gusturilor.

În faţa unor opere deci, cari deşteaptă la oamenii cei mai competenţi în materie de artă şi morală, astfel de idei, noi, cari ne facem o cauză de onoare personală şi

națională, a întări și în mijlocul poporului nostru ideile creștine, pe toate terenele și prin toate mijloacele literelor și artelor, — ne ținem de datorință a arăta, că tabloul acesta, ca și multe altele de acest fel azi se poate căpăta într'o reproducție artistică, fidelă, pe un preț relativ mic, și în condițiuni de plătire așa de ușoare încât ori ce familie inteligentă și-l poate avea spre decorul casei și spre hrănirea tuturor sufletelor, cari au norocul să-l poată gusta.* O astfel de cheltuială, făcută în locul multelor netrebnicii de lux în mâncări și îmbrăcăminte, este o investire din cele mai cuminți, întrucât capitalul, elocat pe nesimțite, aduce bogate interese de valoare etică și artistică. Eată de ce am dori, mai ales, ca preoții noștri, și toți inteligenții români, să se dedee odată a cheltui mai bucuros pentru cărți, tablouri și ziare, decât „în cărți“ „beuturi“ și netrebnicii trecătoare. În deosebi tablourile de valoare artistica și de cuprins religios le recomandăm ca pe cele mai vrednice a ocupa loc în casele bune a inteligenții române.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Adunarea Reuniunii sodalilor români din Cluj.

Rătăcind incolo și incoace, abia acum după 35 de ani, a ajuns »Reuniunea sodalilor români din Cluj« la adevărata ei carare. Un grup întreg alcătuit din oameni tineri, meseriași și prietini ai meseriașilor, toți dornici de muncă culturală, a luat în mâinile sale destinele acestei reuniuni, a clasei noastre de mijloc, oameni cari, cu drept putem nădăjdui, — se vor ști achita cinstit de angajamentul luat asupra lor. Ajunsă reuniunea aceasta de natură culturală, ca să-și plămădească toate visurile ei, sub scutul bisericei — puternica noastră societate mamă — să poate aștepta la o lucrare pricepută, la o muncă urmată de roade, la o închegare strânsă, cătră care va trebui să țintească tot omul de bine. Ispășirea trecutului acestei reuniuni trebuie să se facă.

* Ca izvor, de unde se pot procura atari tablouri putem indica societatea pe acțiuni: »Könyves Kálmán« Budapesta. VI. Nagymező nr. 37—39, unde este expoziție permanentă în astfel de tablouri. Aceasta societate a edat și »Triptichon-ul« lui Peszty. Plătirile se pot face în rate lunare. Catalog se trimite gratis. Redacția noastră de asemenea bucurosă deslușiri și sfaturi în acest sens.

El a fost atât de neguros, încât orbăcarea celor ce alcătuiau societatea, e de înțeles, cel puțin, dacă nu de scuzat. Inimile oțelite, și sufletele curate ale celor ce au acum cărmuirea reuniuni acesteia, sperăm că vor

George Barițiu
Întemeietorul »Gazetei Transilvaniei«.

fi atât de înțelegătoare, încât vor ști să curățească drumul care duce către ținta ei, și vor ști chibzui într'ășa fel, ca »Reuniunea sodalilor români din Cluj« nu peste mult, să stea alături cu celelalte reuniuni surori.

Momentul acesta îmbucurător l'a dat adunarea generală, care s'a ținut în 29 Martie a. c. și care era de mult așteptată. Era adecă aproape un an de când reuniunea aceasta, tângea, mai mult decât în trecutul apropiat, fiindcă prin abdicarea prea de timpurie a dlui Vasile Ranta Buticescu, rămăsese și fără prezident mai bine de un an. Adunarea de acum a dat reuniunii un comitet nou și viguros, în cap ca și în membre. Iată pe scurt decursul acestei adunări importante. La 5 oare d. a. întru-

nindu-se un număr destulitor de membri fondatori și ordinari, se constată, că nu este prezident, care se conducă adunarea și e de lipsă a se alege un prezident ad hoc. Dl Dr. Aurel Isac, adv. și patronul reuniunii, recomandă de prezident ad hoc, pe dl Vas. Podoabă, fost 20 ani președinte al acestei sârmane reuniuni. Într'o tăcere grăitoare, designatul domn ocupă imediat presidiul și declară adunarea de deschisă și capabilă a aduce hotărâri valide. Se prezintă raportul secretarului Iacob Murășan, care fiind bolnav este înlocuit prin Andrei Pora, — din care transpiră, că numai lipsa de interes a celor chemați e pricina întregii slăbiciuni a reuniunii.

O singură ședință a ținut comitetul într'un an! Urmează raportul cassarului Andreiu Casian, din care să vedea, că cassarul numai 20 coroane a strâns într'un an, ca taxe de membrii. De relevat un sin-

gur moment îmbucurător, că reuniunea apărând importanța școale celei nouă ce s'a zidit în Cluj, a oferit din partea sa bisericeii suma de 200 cor. Luată la cunoștință aceste rapoarte, dl Dr. Victor Poruțiu, adv. în Cluj și membru fondator al reuniunii a mai oferit 10 cor. ca ajutor, cari s'au primit cu mulțămintă.

Urma, conform statutelor, alegerea unui nou comitet sau mai bine zis raportul comisiunii de candidare esmise de adunare în persoanele: Dr. V. Poruțiu, Petru P. Barițiu și Teodor Târziu. —

D-l Dr. Aurel Isac, previne comisiunea esmisă și propune să se aleagă numai președinte nou și să se realegă întreg comitetul ve chiu. Propune de președinte pe D-l Dr. Ștefan Morariu. Adunarea protestează și cere raportul comisiunii candidatoare D-l Dr. Aurel Isac inzistă pentru candidații săi, dar întreagă adunare pretinde un nou comitet și ascultă propunerea comisiunii prezentate de d-l Dr. Poruțiu, care candidează de president pe d-l Eugen Pop Păcurariu, inimosul capelan în Cluj. Să cere votare nominală, și D-l Eugen P. Păcurariu este ales cu mare majoritate iar contra-candidatul său, numără 3 voturi. Restul comitetului propus de comisiunea candidatoare este ales de adunare cu aclamațiuni entuziaste.

Iată acest comitet: Președinte: Eugen Pop Păcurar, vice-președinte: Petru P. Barițiu, secretar: Andrei Poray, cassar: Mihail Radu, controlor: Teodor Târziu, membrii în comitet: Ioan Crețariu, Vasile Sâncrăian, Iosif Mihu, Ioan Duma, Vasile Rus, Teodor Chinez, George Moldovan și Petru Sânmiclăușan.

Noul comitet, după cum ni să comunică, în proxima sa ședință își va preciza și alcătul un plan de acțiune preste întreg anul. Dorim spor și înflorire acestei reuniuni cu menire așa de frumoasă.

Un molitevnic calvinesc pentru Români.

Înriurirea reformațiunii protestante asupra Românilor, ca și alte chestiuni ale istoriei noastre culturale, bisericești, nu este încă pe deplin lămurită. Cea ce se spune îndeobște e cu mult prea puțin pentru a mulțami pe cei ce umblă cu ochi deșchiși în ținuturile acelea ale Ardealului unde elementul românesc trăiește amestecat cu cel unguresc cu Maghiari reformați. O mulțime de influințări reciproce ce se vădesc prin aceste ținuturi, — jurul Clujului, ținutul Călatei, Kalotaszeg, etc.

— şi multe raporturi etnografice foarte curioase din aceste părţi, nu pot afla altă explicaţie mai lămurită, decât admitând, cea ce pretinde simţul istoric, anume că reformaţiunea, în formă ei maghiară, a avut la noi în Ardeal cu mult mai mare rol, decât se recunoaşte în istoriografie, şi că ea a cucerit printre Români cu mult mai larg teren, decum se admite de obicei. —

Cea ce se ştia în general la noi până de curând era, că reformaţii, şi mai ales principii calvini ai Ardealului; s'au străduit să cucerească şi pe Români pentru legea cea nouă a lor; în acest scop au tipărit în româneşte, cărţi bisericeşti şi prin aceasta — departe de a-şi ajunge adevăratul scop, mai curând au ajuns la ceva cu totul contrar, pentru că, fără să poată abate pe Români dela legea lor, au introdus numai limba românească în biserica noastră, în locul limbii slavoneşti, şi astfel au pus un temelie literaturii şi culturii naţionale a Românilor. —

Se ştie în deobşte de nişte traduceri pe psalmi, evangeliare şi nişte catechisme, menite să vârască printre Români învoirile dogmatice ale reformaţiunii.

Foarte puţin se ştie însă, că mişcarea aceasta culturală, care avea în vedere scopuri mari şi foarte depărtate, ce eşiau din domeniul preocupărilor pur confesionale, a mers aşa de departe, încât chiar şi ritualul bisericii româneşti a fost atins şi alterat. Abia se ştie, că sa tipărit chiar şi un *molitevnic românesc*, adaptat după vederile reformaţiunii, redactat într'o limbă ungurească, dar tipărit de un Român ortodox, de vestitul Diacon Coresi, la Braşov, cu cheltuiala unui zelant calvin ardelean, cu numele Forró Miklós. Şi *molitevnicul* acesta e un fapt, care merită să fie cunoscut în cercuri cât mai largi, pentru că el aruncă o lumină mai vie asupra operei reformaţiunii, în el ne priveşte pe noi Români.

Abia amintit de Cipariu (în *Analecte lit.* 16—29.) *Molitevnicul*, calvinesc este înregistrat în monumentală „*Bibliografia românească veche*“ de Bianu-Hodoş, editată de Academia Română (Buc. 1903.), dar abia d-l Nerva Hodoş, l'a relevat atenţiunii publice, în cercuri mai largi prin ştiudiu său special, publicat în volumul iubilăru: „*Prinos lui D. A. Sturdza*“, din care l'a reproduc şi în broşură separată sub titlul: *Un fragment din molitvenicul Diaconului Corezi (1564)**

În acest ştiudiu d-l Nerva Hodoş ne dă o introducere lă muritoare e apoi reproduce un fragment, dela început, de 28 pagini a textului original, cu cirile şi o transcriere subliniară cu litere latine.

Eată ce zice autorul acestei broşuri despre *Molitevnicul calvinesc*, al lui Coresi :

*) Bucureşti, C. Göbl. 1903. 8° XV, 28 pag.

„Ca un adaus la acest *Tâlc al evangheliilor* s'a tipărit un *Molitevnîc*, care înafară de titlul său, amintit de Cipariu, este cu totul necunoscut în literatura noastră. El are o îndoită importanță: una istorică, prin faptul că ne arată încă un pas făcut de cei cari au căutat să atragă pe români la religiunea reformată, — și una filologică, ca fiind un text artentic din sec. XVI. *tradus* dintr'o altă limbă decât cea slavonă, cum sunt maioritatea textelor cunoscute până acum. Din nenorocire însă Molitevnîcul nu-ni sa păstrat întreg. Din cele două exemplare cunoscute până acuma, unul a fost al lui Cipariu, și altul din biblioteca particulară a Canonicului I. M. Moldovan, care l'a primit în 1864 dela d. Danilă din Săbad — acesta al dollea este mai complet și se compune din 14 foi, cuprinzând prefața (polojenia) trei rugăciuni botezul, cununia și o parte din capitolul cuminecăturii» — (p. XII—XIII.)

De constatat deci:

1) Că diaconul Coresi a tipărit la 1564 *Tâlcul evangheliilor*, o serie de propovedanii asupra textelor evanghelice, ce se cetesc în bisericile noastre în Duminecile de peste an, propovedanii ținute în spiritul reformațiunii, și într'un mod așa de radical antiierarchic, încât însuși Coresi, se simte îndemnat a adauge un epilog, spre a îmblânzi asprimea cuvintelor, astfel:

„...Și mie tare plăcură, și am scris cu tiparul vouă fraților... Ci frații mei! Unde ceartă aceasta carte pe vlădici, episcopi, popi, călugări și pe Domni, nu ceartă pe cei bunii ci pe răi, bunii să nu ia pe sine. Și cari vor fi cu vină certați ei să se pocăiască și să lase răutatea și să umble cu dreptate.»

2. La acest *tâlc* calvinesc al *Evangheliilor* același ortodox Coresi a adaus, cu »chelciugul« aceluiaș jupân calvin Foró Miclăuș, și un »*Molitevnîc rumânesc*« care însă nu e decât o traducere aproape servilă a molitevnîcului reformat ungueresc, după cum vom vedea.

Din aceasta carte așa de importantă ca moment istoric cultural nu esistă decât doue esemplare, amândouă în Blaj; unul al lui Cipariu, care-l pomenește, în *Analecte*, și altul la vrednicul seu urmaș prepositul I. M. Moldovan. Și aceste 2 esemplare dintr'o carte așa de importantă, cunoscute de vro 40 și mai bine de ani, abia sau dat publicității largi acum, în parte, și fragmentar.

Prin amabilitatea d-lui preposit Moldovan, scriitorul acestor șire a avut norocul să vadă aceste rari esemplare; unul din ele a fost studiat de d-l Hodoș, și reprodus. Dar dacă d. Hodoș le avea amândouă la îndemână, se crede, că ar fi putut reconstrui cu mult mai mult text, decât este *fragmentul* ce ne dă în broșura sa. Amândouă esemplarele sunt defectuoase, dar unul mai mult, altul mai puțin, așa cât s'ar mai completa în câtva unul din traltul. Ori cum d-l Hodoș

a făcut nespus serviciu ştiinţei că a publicat cât a publicat, ear d-l Preposit Moldovan are meritul deosebit de a fi păstrat aceste unice esemplare, cari mai pot forma larg obiect de studiu, spre a putea măsura cât de departe a mers reformaţiunea la Români, şi cât de elastică a fost şi ortodoxia diaconului tipograf Coresi de la Braşov.

3. Alt moment important al acestei cărţi este acela de fi o *traducere* din ungureşte. D-l Nerva Hodoş, numai prin bunsimţul seu a enunţat un fapt spunând că Molitevnicul e o traducere din ungureşte. Aserţiunea aceasta, nedovedită însă, a fost trasă la îndoială. Unii filologi din România, — deşi poate nu Români, — au susţinut că Molitevnicul nu e traducere, ci original scris în Ardeal, unde doar şi acum ar vorbi Românii, prin unele ţinuturi, cu maghiarismele usitate în acest Molitevnic. Chiar dacă ar fi adevărat, că graiul poporal din Ardeal ar fi uneori aşa de influenţat de maghiarisme, mi-a revenit mie sarcina, să dovedesc, că Molitevnicul lui Coresi e de fapt tradus verbal din ungureşte, şi de aci provin maghiarismele isbitoare ce se întâmpină în textul lui. D. e. ocă (ok) otălmăzuit (oltalmazni) *uluim credinţa* (valljuk a hitet) *strintse rea* (bal szerencse) etc.

4. La îndemnul dlui Hodoş de a căuta originalul unguresc al acestui Molitevnic am cercetat după Molitevnicile ungureşti, pentru a le compara.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Lucrul nu era uşor. Reformaţii astăzi abia mai au cartea pe care noi o numim molitevnic, adică cuprinsul ceremoniilor obicinuite la administrarea tainelor, a sacramentelor şi sacramentaliilor. — Evoluţia fără frâu, care a stăpânit totdeauna în reformaţiune, a anihilat, aproape tot ceremonialul. Reduse toate la *cuvânt*, la predică, azi fiecare pastor face aşa cum el află mai bine, mai oratoric şi mai potrivit. Nici chiar formulele sacramentale nu s'au mai păstrat la fel.

Ne putând deci găsi un molitevnic de azi — foarte rar şi în librării — am recurs la cele vechi, contimporane, şi norocul mi-a dat în mână de a dreptul pe cel adevărat, pe cel căutat, care l'am găsit în biblioteca universităţii reg. din Cluj, şi care este următorul:

Agenda, az az Szentgyhazi chelekedetec mellyeket követnek közenségesképpen a keresztyéni Ministerec és Lelkipásztoroc. Ujjonnan nyomtatott. Cum gratia Maiestatum Regiarum Hungariae etc... Colosvárba 1559.

Româneşte: *Agenda* sau actele bisericeşti pe cari le săvârşesc de obicei ministri şi păstori sufleteşti Creştini. De *nou* tipărit cu graţia etc., În Cluj 1559.«

La sfârşitul cărţii, care are 100 foi nepaginate, mai e însemnat: Colosvárba nyomtatott *Heltaj Gáspár által* 1559.

Acesta este cel mai vechiu molitevnic reformat ungiuresc, din care există azi vreo 4 exemplare; 2 în Alba Iulia, la seminariul catolic și în »Battyanum« și 2 în Cluj, în bibl. univers. și bibl. colegiului unitar.

De observat că aceasta este ediția a doua. Prima ediție tipărită la 1551, după cum am aflat, a perit de tot; nici un singur exemplar nu se cunoaște.

Ediția această a II. este mai bogată, și mai îndreptată, față de cea dintâiu, lucru pe care-l știm din prefața autorului.*)

Heltai Gáspár, autorul eră preot Luteranilor din Cluj, scriitor și proprietar de tipografie. Mai întâiu în companie cu George Hofgref, după aceea ne mai putându-se înțelege cu el, singur, a tipărit foarte multe cărți ungiurești, cari i-au asigurat loc în istoria literaturii maghiare. El era Sas, pobabil din Cisnădie (Heltau) și cum singur mărturisește, numai la vârsta de 16 ani a învățat ungiurește. »*Agenda*« de II. este primul fet al tipografiei sale separate de Hofgref și réstaurate; pe atunci era om vîrstnic; la 1565 se numește singur »bătrân.« După moartea lui femeia continuă a tipări cărți ungiurești, ear 1591 deja fiul tipărește în locul tatălui seu în Cluj mărturisind și el ca și bătrânul, că nu e ungiur, ci Sas.**)

Agenda sau molitevnicul lui Heltai cuprinde în ordinea următoare ceremonialul sau procedura de urmat la:

1. Botez 2. Cununie. 3. Mărturisire. 4. Cercetarea și mângăierea morboșilor. 5. Inmormântarea morților (predici și texte din scriptură pentru predici.) 6. Pregătirea robilor osândiți la moarte. Aceleași lucruri — aproape nu mai aceleași le are și *molitevnicul românesc*: Botez — cununie — cuminecătura betegilor. — Petrecătura morților. Despre maslu, s. mir, nici pomenire nu face.

»Mirul și apa sfințită, luminare, ei (apostolii) n'au avut, și alte adausături« — zice în Polojenie (prevorbire). Chiar și liturgia a schimbato — se vede. »Că leturghia n'au tocmit Hs. să fie slujbă a morților, ci viilor să fie împreunare trupului și sângelui lui Is. Hs.« (Ibidem.) A mai păstrat vecernia și utrenia »ca și mainte« dar a mai adaus »Cân-

*) »Dei Agenda hoc dicere possumus novum librum esse, studiosè castigatum. Quod facile ipsa colatio cum priore editione ostendet. Taceo quod multa huic editioni accesserunt que in priore desiderantur.«

**) Ca un fenomen relevăm ce zice Heltai sen. »Colosvári plebános« într'o prefață: »Mert jól tudgya te kegyelmed, hogy nyelvem szerint szász vagyok«... ear Heltai jun. zice în prefața cărții »Magyar Aritmetica«: »Meg böcsás penig a vétkekről, mert én Magyar nem vagyoc.«

tece creştineşti» — ce le-a scos »deîn psalomi, cu înţeles sau tâlc, că cu înţeles bun trebuieşte a cânta.« —

5. Să vedem acum întru cât se poate dovedi că *Molitevnicul românesc* al lui Coresi e tradus după cel unguresc al reformatului Heltai Gáspár.

Comparaţia ne va dovedi acest fapt. Dacă înse comparaţia aceasta nu se poate deduce din cap până în sfârşit, sunt de socotit doue împrejurări.

1. Autorul Molitevnicului românesc nu vrea să rupă de tot cu tradiţiunea »până vor mai învăţa« preoţii, ca să nu-i înstrăineze astfel dela scopul şeu. De aceea ici coalea el mai păstrează lucruri din vechiul molitevnic, deşi mai toate le preface.

2. Dacă textele nu se potrivesc în toate mai e de considerat, că autorul va fi avut în mână ediţia I. din *Agenda* lui Heltai, care în II. ed. ce o avem noi, a eşit mai amplificată. Asta esplică faptul, că ici coalea, la cununie, d. e. textul românesc e mai redus.

Astfel îndată cele 3 rugăciuni de la început cari se află în textul românesc: 1. Rugăciune drept D-hul sf. înaintea Propovedaniei, 2. Rug. de dămăneată şi 3. R. de seara. — în originalul unguresc au cu totul altă redactare, cu mult mai amplă.

Tot aşa la botez. La Heltai se începe cu o predică lungă, care n'are nici un pasaj comun cu cea din textul românesc, apoi urmează 3 rugăciuni (Könyörgés-uri.) Dar în »rugăciunea dreptu pruncu« p. 11 — îndată se recunoaşte traducerea, comparând cele doue texturi:

Molitevnicul românesc.

»Dreptu acéia ocâ acestu porobocelu în rugăciune noastră să-lu dăruimū lu Dumnezeu, şi să rugăm pre milosté lui, cumū dreptū fiulū lui celū sf(ă)ntū, dreptū Domnulū nostru Isus Hs. cela ce pe sine se au datū pre moarte, şi dreptū cei mari şi dreptū cei mici, poroboči, să dé lui credinţă deréptă, preîn D(u)-hul său celū sf(ă)ntū, cumū botezulū să-lū poată lua la sine cu hasnă, pre spaseniia sufletului, şi întrânsulū, până în sfrăşitū, să poată rămâné cu mare hrăborie«.

Molitevnicul lui Heltai G.

»Minnecc okaért, szerelmes keresztyénecc, folyamunc a mi Wrunc Istenunkhöz buzgoságos hitből és szeretetből és imádságunkba aianlyuc é gyermetsket (prorobocelu) ő neki könyörögűen, hogy az ő egyetlen egy fiáért, a mi Wrunc Christus Jesu-sért ki önenmagát halálra adta a gyermetskekért, adgyon igaz hitet ő neki az ő szent Lelkénecc, általa, hogy az ő keresztségét hasznoson es iduességesen vehesse fel és abba álhattatossan meg maradjon mind öröcké. Amen.

Acicé popa grăiască: »Tatăl nostru ce ești în ceriure, sf(ii)ntescă-se numele tău, să vie înpărăția ta, să fie voia ta, cumă în ceri așa și pre pământū. Păiné noastră sățioasă dă-ne noao astăzi, și iartă noao greșalele noastre, cumă ertămu și noi greșiților noștri; și nu ne duce în năpaste, ce ne izbăvește pre noi de hitlénulū. Că a ta iaste înpărăția și putéré și slava în vécū. Aminū«.

.După acéste rugăciuni așa grăiască popa cătră nărodū sau cătră cumetri:

Aci, la H. urmează o predică de 1 $\frac{1}{2}$ pag. despre datorințele nănașilor, pé când la Coreci, se cere »să uluim credința deréptă, în care credință se botează acest poroboc,« și urmează credeul nicen, care în textul unguresc e foarte prescurtat.

Important că la Heltai până să-l boteze îl întreabă! »Lapezi-te de Satana?« »Crezi lui Dzeu?« precând în textul românesc nimic din toate acestea.

Chiar și formula de botez se deosebește:

»Eu sluga lui Dumnezeu, eu te botezu pre tine, în numele Tatălui și a Fiului și Duhului sfânt. Amin.

Dupăce urmează 3 rugăciuni (könyörgés-uri):

Itt a minister térdre esuen a komackal egyetembe imádkozzék a mi atyánkkal. etc.

De observat, că în textul românesc se încheie cu slavologia obicinuită în biserica noastră, în textul unguresc inse nu.

Annak utána a minister szoluan a komaknak ekképen intse öket.

N. En keresztellec tégedet Attyánac és Fiunac és szent Lélecnek nevebe.

Ceremonialul Cununii.

Cu mult mai clar de cât la botez reese identitatea textului la cununie. Deși se poate constata, și aci, o reducere a textului românesc, cea ce s'ar putea esplica admițând întrebuintărea ed. I. — totuși identitatea unor părți foarte lungi pune peste ori ce îndoială, că molitevnicul românesc a lui Coresi e o traducere prescurtată după al lui Heltai Gáspar. Eată în coloane paralele aceste texte:

Cinū la cununie, ce se zice jurámântū.

Popa așa întrebe: »Frate dragū, voia ție aciastă fată în

A *Velegenyeknec es menyasszonyoknac öszue szenteléseknec és megáldásoknac modgya.*

légé lu Dumnezeu să o ȧi la tine
să-ȧi fie căsătorie?

— Mi-e“.

Iară popa zică:

„Dat-ai credinȧa ta cuiva
altȧia fără de aceștia?“

Răspunzâ elu:

„N'amu dat nici uniȧa“.

Iară popa așijderé zică:

„Soro dragă, voȧa ȧi-e la
cestu om bunu, au cestu voinicu,
cu légé lu Dumnezeu să mergi
la elu pre lâcuiré de vécu?“

Iarăpopa grăfască: „Dat-ai
credinȧa ta altuȧa, au ba, — fără
acestui omu bun?“

Apoi zică popa: „Prindeȧi-
vâ mânile derépte unulu/altuȧa.“

Și să zică popa bărbatului:
„Derepcé, frate bunu imerecu, pre
ciastă jupănésă o ȧi ȧie pre că-
sătorie de vécu?“

„Popo, — zi după mine cu-
vintele jurământului, — eu imere-
cu, juru-mă astăzi innainté lu
Dumnezeu celui viu și innainté
beséreciei sf(ă)ntă a lui, cumu
ciastă fată bună, au nevastă, au
jupănésă emerecu, ȧau-o ȧa mie
pre căsătorie de vécu, în légé lu
Dumnezeu și pre ȧa nu voȧu lâ-
sa până la moarté mé, nici în
strinște ré, nici în bună, nici în-
tru niștotă. Așa-mi ajute Tatălu
și Fiȧulu și Duhulu sf(ă)ntu, uȧn
Dumnezeu“.

Popa după acéȧa grăfască
féteei, au jupănéséi așa:

„Drepce, fată bună imerecu,
mergi la cestu omu bunu ime-
recu, pre soȧia căsătoriei de
vécu“.

Mikor a vélegény és a me-
nyasszony a Minister eleybe iö-
nec a templomba, kergyé meg
mind kettönc nevét: Annac utá-
na így szolitsa a velegént.

Istenem szerelmes attyam-
fia N. akarod-e é jámbor szomélt
az N. aszonyt Istenec törvénye
zserént öröc házas társul vened?

A völegény felelyen.

Akarom.

A minister kergyé meg.

Emléközzelé róla, hogyha
valakinec, é jámbor szomély kö-
vül adtad hittedet?

A vélegény felelyen.

Nem adtam.

Annac utána szolyon a Mi-
niszter a menyasszonynak isten-
be szerelmes atyámfia N. asszony,
akarszé é tiszteletes férfiuhoz N.
hoz Istenec törvénye szerént öröc
házas társul meni?

A Mennyasszony felelyen
Akaroc.

A minister ismet kerdgyé
Juté eszedbe, hogy ha valakinec
é jámbor férfiu kövül adtad vol-
na hittedet?

A mennyasszony felellyen
Nem adtam.

A Minister fogia öszue ke-
zeket és így szollyan előszer a
vélegenc.

Istenbe szerelmes attyámfia,
Miért hogy é jámbor szomélt,
Istenec törvénye szerént öröc há-
zastársul veszed magadnac mond
utánam az esküvésnec igéit: En
N. eskühzem ma az igaz és elő
Wr Istenec előtte és az ő ke-
resztyeui gyüleközeteknec előtte

„Popo, — zi după mine cuvintele jurământului, — eu, imerecu, astăzi mă juru înainté lu Dumnezeu celui viu și înainté cestor oameni buni, cum voi-voiu mérge la cestu omu bun imerecu, pentru viața, în légé lu Dumnezeu, și pre elu nu voiu lăsa până la moarté mé, nici în strîște ré nici în bună, și nici întru niștotă. Așa-mi ajute Tatálu și Fiúlu și Duhulu sf(â)ntu, uin Dumnezeu dreptu“.

După acéia popa blagoslovéscă pre ei:

„Derepcé că cești oameni buni, emerecu, cu voia în légé lu Dumnezeu, în ciastă viață a căsătoriei de vécu, Ioru le e voia să lăcuiască unulu cu alaltu într'una, și cuprinsulu mâniloru sale într'una, și cu credințele sale, și înainté lu Dumnezeu și înainté cestoru oameni buni uluescu și arată, — dreptu acéia dereptate, eu încă pre ei blagoslovescu într'una cu putéré lu Is. Hs“, Popa să pue mânile pre capetele Ioru. Grăiască: „In numele Tatálui, și a Fiúului, și a Duhului sf(â)ntu, cumu Dumnezeu ceia ce i-au într'una înpreunatu și adunatu, omulu unul de cătră alaltu să nu despartă. Amin.“

Aci, textul românesc, are un pasaj (pag. 19) care în textul unguresc nu se află nici ca urmă, și pe care autorul îl numește »moltive,« introducându-le astfel:

Apoi zică aceste rugăciuni ce se chémă moltive:

hogy e iámbor szömélt az N. asszont, öröc házastársél veszem magamnac, miképpen is vettem, az Istenec törvénye szerent és mind halálig el nem hagyom sem jó, sem gonosz szerenchebe, Az Isten engemet úgy segítsen, Ki attja, Fiu és szent Lélec, egy bizony Isten.

Ennec utánna szolyon a Minister a menyaszonnac. Istembe szerelmes atyaimfia N. asszom mert hogy e iámbor ferfiuhoz mégy öröc házastársul, mond utánam az esküvesnec igeit.

(Mutatis mutandis ca mai sus).

Ennec utánna öszue szentelye őket a Miniszter eszt monduan:

Miert hogy é tiszteletes szömmélyec az N. Wram es az N. asszony egyenő akarattal az WR Istenec törvénye szerent öröc házasságba akarnac egy mással lakni, Es eszt hitteckel es kezneknc oszue fogassáual, mind Isten előtt s mind a keresztyéni gyülekezetnec elötte vallyác és meg bizonyityác. Ezokáért én is oszue szentelém őket (itt a Minister tedgye a iob kezét a vélegenny feiére és ballkezét a menyaszszonv feiére) Atyánac, Fiunac, és szent Léleknec nevebe: Hogy valakiket az WR Isten öszue szerkesztöttet, azzokat ember egymástól el ne vállalassa.

Şi urmează de fapt o rugăciune, care e o prescurtare lipsită de toată frumuşea, din admirabila rugăciune (a II) care în molitevnicul adevărat românesc şi ortodox urmează după ectenia primă la cununie. Se vede că autorul a ținut să mai păstreze câte ceva din datina veche, ca să înşele mai ușor poporul și preoții lui.

După acestea urmează earăși paralel instrucțiunile sau propovedaniile:

«Frații mei dragi, sânteti în căsătoria înpreunați. Ascultați mainte cine-au tocmită nuînța a căsătoriei. Așa iaste scrisū în cartē de primā a lu Moysi prorocū, ce se chemā Bitiia, 'n al doilē capū :

»Zise Domnul Dumnezeu, nu e bine cumū omulū să fie . . . face lui cine să fie lāngā elū. Și lāsā Domnulū Dumnezeu pre Adamū somnū, și adurmi. Și scoase afarā o coastā, și în loculū coastei puse carne. Și Dumnezeu deînna cēia coastā făcu mulare, care luo deîn Adamū, și o duse ia cătrā Adamū. Și zise Adamū: Acesta osū deîn oasele mēle și carne deîn carnē mē. Dereptū acēia chema-se-va bărbătēscā, că deîn bărbatū luatā fu. Dereptū acēia, va lāsā omulū tatā-sāu și mumā-sa și vor (fi) uîn trupū, o peliță.«

După acēia popa să zică : »Iacātā auziți cine-au tocmitū căsătoria nuînța. Ascultați amu, a doara ce porāncēste și lasā Dumnezeu voao înpreunaților în căsătorie, pre sf(ă)ntū Pavelū Ap(o)s(to)lū cătrā Efeseni), 231: Bărbați iubiți muerile voastre cumū au și Hs. iubitū sf(ă)nta besērecā a sa, și pre sine se-au

Annac utānna ezeket szám-lállya elő a Minister: Istenbe szerelmes atyamfiai, Miért hogy mmár a szent hazasagnac rendibe vattoc hallyátoc meg előszer, Ki szerzette a házasságot.

Igy vagyon megirván a Moses prophetānac első könyvénc másodic Részébe, Monda az WR Isten. Nem ió hogy az ember egyedül legyen; segítöt teremtec ő neki, ki környüle legyen. És álmöt bochata az WR Isten Adamra és elaluuéc, És kivövé egyic ódala chontyát, és hussal rekeszté be annac á helyyét. Es az WR Isten aszszonyálatá épité az óldalchontot, mellyet kiuött vaia Adámbol Es viné Adamhoz És mondta Adam: Ez e tettem nyilván az én tettemimből való, és ez é hus az én husomból való. Ezzért nevesztöttic férfias: mert férfiuból vétettet: Minec okaért elhadya a férriu az ő Atyát és Anyát és ragaszkodic az ő feleségéhöz és egy testé lesz nec.

Annac utānna a Minister eszt mondgya: Meg hallátoc ki szerzette a házasságot: Hallyátoc meg immár masodszor mit paranchol az WR Isten a házassoknac: Mert eszt mondgya szent Pál által, az Ephesusbeliek nec

datu, dreptu acia cum pre ia sa
o sf(i)ntescă, curățindū pre ia cu
apa scaldărei, pre cuvānulū

. tā ferecatā și
blagoslovitā, în carē nu iaste
scrānāvie sau spurcāciune, ce sã
fie sf(â)ntă și nevinovată. Așijdere
și bărbații datori sântū sã iubescă
muerile sale ca trupurile sale.
Cine iubēște muțarē sa, pre sine
iubēște, cã nimē nici diniorã tru-
pulū sãu nu uraște, ce-lū hrănēște
și-lu miluăște, ca și Dumnezeu
besereca, cã nodure sântemū tru-
pului lui și deîn trupulū lui, și
deîn oasele lui.

Voi iarã muerile, suptū ținu-
tulū bărbaților sã fiți și sã-i
ascultați, ca și lu Dumnezeu; cã
bãrbatulū iaste capū mueriei, cumū
Hs. iaste capălū besereciei sf(â)nt
și feritorulū trupului sãu. Vare
în ce chipu e besereca sf(â)ntă
suptū ținutulū Domnului nostru
lu Is. Hs. în acela chipū fie și
muțarē suptū ținutulū bãrbatului
sãu, cu toată ascultătura și în-
găditura».

A treia oara : »Ascultați și
pedepsa, varga, biciulū carele au
Dumnezeu aruncatū ș-au lăsat
pre aciastă lume, în cīastă viață
a căsătoriei. Cã așa zise Dom-
nulū Dumnezeu mueriei lu Adamū,
Eva : »Înmulți-voiu nevoile tale
și durorile tale cāndū veri fi grē

irt levelēnec öttödic Részēbe:
Ferfiac, seressétec a tú felleség-
töket, miképpen á Christus sze-
rette az ő egyházat és önnen-
magát adta azzért hogy meg-
szentelnéie, megtisztítván ötet
viznec feredőieuel, az Jge által
hogy keszítene ő magánac düc-
höséges egyházat, mellybe sem
szeplő, sem sömmergezés, sem
valami efféle ne volna. Hanem
hogy szent és meg fedhettetlen
volna.

Ezzenképpen szeresséc a
férfiak is az ő feleségöket mind
tulaydon testeket. Aki az ő fel-
leségét szereti tulaydon testét
szereti: Mert soha senki nem
gyűlölte az önneen testét, hanem
elteti és táplálva, miképpen Wrunk
is az ő szentegyházát.

Tú keddig aszszonnépec a
tú feryeitek nec engedelmetsec
legyetec, mint az WRnac. Mert
a ferfiu feie az aszszonnyálatnac,
mi képen Christus is feie az
egyháznac: és, ő az a ki üdves-
séget ad az ő testēnec. Ezokáért
mikeppen az egyház engedel-
mes a Christusnac azzonképpen
az aszszonyálatoc is engedel-
mesec legyenec az ő féryek nec
mindenbe.

Harmadszor, hallyátoc meg
a keresztet is, melyet az WR
Isten a házasságra vettet. Mert
eszt monda az WR Isten az
aszszonyiálatnac: Meg sokasitom
a te nyovallyaidat mickor terhes
lész: Faydalommal szüled a te
gyermekidet, Es a te kevánsá-

şi tăroasă. Cu dureri veri naşte feciorii tăi, şi pofta ta suptă ţinutul bărbatului tău, şi se va elü domni pre tine«. Bărbatului iară aciasta zise Dumnezeu: Căce tu ascultaşi cuvântulü muereei tale ş'ai mâncatü dein pomü dein carele porâncise eu ţie cum să nu mânânci dein elü. Mâncat-ai. Blâstematü pământulü în lucrurile tale; în grije să mânânci elü, în toate zilele vieţii tale. Spinii şi pâlâmida crască ţie, şi să mânânci iarba câmpiloru; în sudoare feteei tale să mânânci pâiné ta, până cându te voü întoarce în pământü. Dein elü luatü eşti, pământü eşti şi în pământü veri mérge«.

A patra oara: »Acéia încă să ştiţi, cumü veseliia voastră iaste aciasta, cumü să ştiţi şi să credeţi, cumü aciasta viaţa voastră şi rându vostru să placă lu Dumnezeu, că elü autocmitü ş-au sf(i)ntitü. Că aşa iaste scrisü: Făcu Dumnezeu omulü pre obrazulü său, pre obrazulü lü Dumnezeu făcu pre ei bărbatü şi muşare, şi blagoslovi Dumnezeu ei, şi zise lorü: Crăşteţi şi vă înmulţiţi, şi împleţi pământulü şi-lü luaţi suptü ţinutulü vostru; şi vă domniţi pre peştii mării şi pre pasările ceriului, şi prespre toate roditurile vietoare ce se légână şi îmblă pre pământü. Şi văzu Dumnezeu toate acélé ce se rodise şi era vrătosü bune«.

Popa să pue mânile sale pre capetele lorü şi aşa să roage:

got a te WRadnac birtokába legyen és ő vvralkodic teraytad.

A ferfiunac kedig eszt monda: Miert hogy engettel a felle-ségedszauanac és öttel a fáról, mellyről parancholtam vala, hogy ne ennél, eszt mondvan: Erröl e fáról ne egyél átkozot legyen a föld te miattad: Nyomorusággal ély rayta egész eletettbe.

Tüusset és boytoriant teremtsen te neked és a mezői parét egyed. Ortzádnac verétékéuel egyed kenyeredet mind addig, mégien ismét földel lész a melyből vetettel: Mert föld vagy És földé lész.

Negyedszer eszt is tudjátoc, hogy a tü vigasztalástoc. ez Miel hogy tudgyátoc és hiszitec hogy a tü alapottoc Istentöl vagyon és ő nála kedves, és ő töle megszenteltöttet. Mert így vagyon meg írva. Teremte az Isten az embert önen szömellyére, Istenec szömellyére teremte ötet. Es teremte öket ferfiuua és aszszonyálatá. Es meg alda öket az Isten es monda nekic: gyümöichözetec és szaporodgyatoc és tölchétek be a földet és vegyétec birodalmotac alá és vvralkodgyatoc a tengerbe való halakon és az egi madarokon és minden élő alatokon mellyec chusnac másznac a földén. Es latta az Isten mind aszt a mit teremtet vala és igen jó vala.

În textul ung. mai urmează în deosebi de cel românesc o parte:

»Szentélet ezokaért a házasságnac élete miert hogy az W R Isten önnen maga szerzette Es igen keduele a hazassokat kik ötet félic es kész azzokat meg ajandékozni, minden iavaival Miképpen a Soltár könyvnc huszannyoltzadic Részébe meg vagy on irván...

Ear cel românesc trece de a dreptul la rugăciune;

»Putérnice Domnă Dumnezeu, ce bărbatŭ și mulăre ai făcutŭ și pre ei ai alesŭ pre rândulŭ căsătorieei, și pre rodŭ și poamele lorŭ ai blagoslovitŭ asupră de ce-ai în ei arătatŭ besérecă sf(ă)ntă a lu Is. Hs. Domnulŭ nostru, cu jurata céremŭ milosté ta cé nenumărată, cumŭ nu lăsa tocmélele tale, să se răsi(pească și prăpădească.)

... dracului, ce ne dé meseréré ta cŭ mare; ține i și-i feréște preîn Domnulŭ nostru preîn Is. Hs. Aminŭ.«

Acicé popa să va vré, poate cununile pune pre capetele lorŭ și cu celŭ brău să încingă și să cânte: »Doamne, Doamne, caută dein cerŭ și vezi și socotéște viinŭa ta, ce-au de întăiu răsăditŭ derépta ta, Doamne«, — până vorŭ mai bine înțélege creștinii.

Apoi așa blagoslovéscă pre ei popa, zică :

»Blagoslovéscă pre voi Dumnezeu si vă socotéscă; dé voao cunoscătura sa cé sf(ă)ntă și deréptă, și fie milostivnicu cătră

Könyöröjŭnc az WR Istennec.

Öröc mindenhattó WR Isten. Ki férfiat és aszszonyálatot teremtöttel, es á te kegyelmes akaratodnac es szent bölchességdec általa öket a házasságnac rendire választottad es gyümölcheckel meg áldottad: Ennec felötte ő bennec meg ielentöttet a te szent fiadnac, á mi W Runc Christus Iesusnac, á szentegyházal ő iegyesseuel valo titkos es szentséges egyességét: kérjŭc á te meg mértékhattetlen kegyelmességedet, hogy ne hadgyad á te szerzesedet és rendeléssedet meg romolni es elveszni, se az ördögnc chalárdságától megruttittatni: Hanem a te nagy irgalmaságodból tarst meg és oltalmazd még aszt á mi W Rrunc Christus Iesusnac általa: Amen.

Aldomas.

Algyon meg tüteket az WR Isten es meg örizzen.

Adgya meg tünektec az ő ismeretit és kegyelmes legyen tú hozzatoc.

voi. Ție pre voi în cuvintele sale și dé pacé sa voao. Duceți-vă în numele Tatălui și a Fiului și a Duhului sf(ă)ntu. Aminu«.

Apoi popa zică uin cântecu cu nărodulu depreună dein Scriptura sf(ă)ntă.

Din acestea toate mi-se pare limpede dovedit, că de fapt »Molitevnicul românesc« este o traducere bine calculată după textul molitevnicului unguresc edat de Heltai Gáspár în Cluj. —

Țin să exprim și aici mulțumita mea călduroasă domnilor: Dr. Erdélyi Pál, directorul bibliotecii universitare, Dr. Veress Endre, arhivarul universității și Dr. Pokoly József, profes. ist. bis. la semin. reformat, cari cu multă amabilitate mi-au dat ajutor și lămuriri în chestiunea aceasta.

Cluj, Martie 1908.

Dr. E. Dălanu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Crestături.

— Iubileul „Gazetei Transilvaniei“ este desigur un moment înălțător al vieții noastre publice, am putea zice, că în timpul din urmă este unicul moment, care înseamnă o ridicare și o înseninare sufletească pentru noi toți. Toată presa noastră laudă, admiră, tămăiază »Gazeta« și o mulțime de bărbați manifestă din acest rar prilej cele mai frumoase sentimente față de acest organ, urându-i o viață îndelungată în slujba cinstită a neamului, ca și până acum. Noi luăm cu mare mulțămire act de toate aceste manifestațiuni, în cari pe lângă tot convenționalismul obicinuit, observăm și o puternică isbucnire de sinceritate și recunoaștere. Nici n'am mai putea adauge, dar nici nu aflăm de lipsă a mai adauge și noi la acest cor solemn de urări și gratulări iubilare. Pentru că noi am lăudat „Gazeta“ și

am manifestat pe lângă ea nu de mult, în niște vremuri și împrejurări, când o atare atitudine eră împreunată cu oarecare risic; atunci când nu numai presa noastră, ci și mulți bărbați cari se credeau ori erau socotiți conducători militau atât de ostili contra foii, iubilare — pe care azi o preamăresc, — în cât unii publicau broșuri, în mii de exemplare, contra ei, ear alții în »adunări populare« — menite desigur pentru alte scopuri mai vrednice — aflau de lipsă a ridică cuvânt împotriva ei și a stoarce din gura »poporului suveran« strigăte de „peară Gazeta!“

De aceea noi facem numai o loială mărturisire constatând acum, că toate acele porniri au încetat, și azi cu un glas și cu o inimă tot poporul, de sus, până jos, laudă și preamărește „Gazeta“ dorindu-i, nu perire, ci viață cât mai îndelungată. Eată ce ne înveseleşte din prilejul acestui iubileu.

Rătăcirile se îndreaptă. huiduielile se

preschimbă în osanale și porecla în renume. — Acesta este darul cel mai frumos de recunoștință și reparație ce i-s'a adus „Gazetei“ pentru multele, foarte multele nedreptăți, ce s'au comis și față de ea, și față de conducătorii ei, întocmai cum s'au comis aproape față de toți bărbații cu caracter și cu consecvență politică, ce i-am avut ori îi avem noi Români.

Faptul acesta poate servi „Gazetei“ drept satisfacție, ear bărbaților noștri de principii și de caracter, drept oarecare mângâiere și nădejde, că chiar și în epoca celei mai primejdioase demagogii, mai resbate câte odată, ori cât de târziu, recunoașterea adevărului și a intențiilor curate.

Incolo noi respectăm în „Gazeta Transilvaniei“ nu atât venerabila vîrstă de 70 ani, — care mai ales este relevantă, — ci cu deosebire atitudinea consecventă, deamnă și pururea cinstită, ce a dovedit în aceasta lungă vîrstă a sa. E un merit, negreșit, și acela de a esista, de a persista, atunci, când toate împrejurările ți-s nefavorabile, când totul țintește la stingerea ta, când zi de zi trebuie să-ți cucerești dreptul de existență, zi de zi trebuie să-ți storci într'o luptă grea mijloacele vieții, și când zi de zi trebuie să te naști așa zicând de nou, ca să-ți înșirui zi lângă zi, lună lângă lună, an lângă an, ca să ajungi aceasta vîrstă venerabilă a vieții; e desigur un mare merit. Dar între astfel de împrejurări viforoase, e cu mult mai mare meritul de a rămănea acelaș în ciuda tuturor împrejurărilor schimbăcioase și dușmănoase; e cu mult mai mare meritul de a-ți păstra sufletul neatins de ispite, de a-ți păstra voința neslăbită de atâtea zădărnicii, de a-ți păstra personalitatea nealterată de atâtea netrebnicii; și a rămănea vecinic treaz și entusiast, vecinic răbdător, cumpetat, și energic; vecinic credincios eului teu și neabătut dela ținta ce ți-ai fic-

sat, strălucitoare prin neguri, în depărtatul orizont al nădejdelor tale vii.

Meritul acesta al atitudinii lăudate, crește nespus de mult prin faptul dureros și atât de instructiv, că „Gazeta“ a avut să infrunte în cursul vremilor nu numai piedeci de ordin general, ci foarte adese ori piedeci puse chiar din partea alor noștri, de multe ori chiar de conducerea oficială, răpită și ea în atâtea rînduri de curentele destructive, pe care un organ conștient, condus de bărbați prevăzători și cu răspundere, înaintea propriei conștiințe, și a istoriei, trebuiau să le combată.

Virtutea „Gazetei“ a fost că și în fața curentelor populare, uneori demagogice, a avut bărbăția să stee sentinela neclintită, chiar și când adversarii ei îi svârleau acusa grea a *tradării*, o apucătură aceasta care nici astăzi n'a eșit din usul aceluiași condeie demagogice dedate a abusa și de popor, și de adevăr. —

Acest merit dă toată frumseța etică iubileului »Gazetei« și acest fapt, recunoscut de o potrivă azi, de aderenți, ca și de adversari, îmbracă într'o aureolă frumoasă pe bărbații »Gazetei« cari s'au încălzit din sufletul neamului și s'au luminat la lumina geniului nostru național; ear unitatea etică a sufletelor lor constituie o trăsătură de frumseță incomparabilă pentru »Gazeta«, dar ea își revarsă undele sale luminoase și asupra poporului, asupra rasei noastre întregi, cel puțin pentru epoca ce a parcurs-o.

Altfel toată lungimea vârstei n'ar avea decât un preț statistic. Mai sunt ele gazete vechi, cu mult mai vechi, dar acelea sunt simple întreprinderi industriale, cari au servit când o direcție, când alta. Cine se empoținează de vârsta lor? Poate întreprinzătorii, cari le pismuesc afacerile...

Sunt earăși gazete cari într'o vîrstă cu mult mai scurtă au făcut nenu

merate salturi mortale, și feliurite evoluțiuni, în cât ar avea prilejuri de a iubila aniversarul a cine știe câte schimbări de principii și de direcții... Dar cui îi ttece prin minte să se oprească la jubileul acestui fel de reptile intelectuale?

Despre „Gazeta Transilvaniei“ inse e constrânsă să recunoască azi fiește care foaie românească, că a fost pururea consecventă, pururea credincioasă și loială principiilor, cari i-au dat naștere și căror a slujit viața, întregă. O recunoaște „Unirea“ de la Blaj cu care a avut într’o vreme puternice conflicte și lupte pe tema unor chestiuni bisericești; o recunoaște „Libertatea“ din Oreștie cu care de atâtea ori s’a tăiat în săbii — o recunoaște până și „Tribuna“ din Arad și „Lupta“ din Budapesta, care până de curând se jurau pe cer și stele, într’un sens cu totul contrar. Aceasta atitudine împunătoare a Gazetei, care formează gloria ei deosebită, și care o ridică peste nivelul obicinuit al foștelor efemere și o pune la înălțimea unui adevărat organ național, se datorește negreșit faptului, că a avut în fruntea sa totdeauna bărbați, oameni întregi și integri, personalități isprăvite și desăvârșite în chemarea lor, oameni în sfârșit chemați a sta la niște posturi de sentinelă, vecinic trează și vitează, cum este postul unui director de ziar național. De aceea ne aducem cu respect aminte de aceste personalități întregi, cari și-au pus sufletul, nu numai condeiful — și ei aveau mai mult suflet, decât condeiu — în serviciul „Gazetei“: de un *George Barițiu*, de *Andrieu Murășan*, *Iacob Murășan*, și de vrednicul lor urmaș, *Dr Aurel Mureșan*!

Dar în acelaș timp nu trebuie să ne uităm nici de ceata aceea de eroi fără de nume, cari au format neconținut garda de onoare și de muncă a șefilor; de acei devotați colaboratori, interni

și esterni, cari și-au socotit de onoare a lucra pe lângă ei, în buna conștiință că fac o sacră apostolie culturală punând puterile lor tinere pe lângă forțele înțelepților bătrâni. Se cuvine să ne aducem aminte de acești uitați sau neștiuți, modești diaconi, cari au făcut slujba grea a apostoliei culturale pe lângă acei arhieriei ai condeielor de cărmuire și călăuzire a obștei întregi. Câți nu și-au cules, de aproape și de departe, cele mai alese simțiri ale inimii lor curate, cele mai înalte gândiri ale minții lor luminate, ca să le depună zi de zi ca o jertfă pe altarul acesta al împărtășirii de obște a sufletelor românești de pretutindena.

Unii din ei nu s’au mai putut deslipi de „Gazetă“, nici când s’au espatriat, părăsind părinți și frați, țara și locul nașterii, cu toate dulcele care robesc mai ales inimile duișilor noștri ardeleni, cum au fost frații *Densusan*, și mai ales acel *Teofil Frâncu*, care a păstrat „Gazetei“ ca și satului său *Benic*, ne schimbata sa dragoste până la mormânt. Alții eșiți din seminariile bisericeii române, mai ales dela *Blaj*, înainte de a intra în slujba sfântului altar, ce-i aștepta, și-au depus la acest jertfelnic cultural primiiile de pângă a sufletului lor; și câți din ei, legați cu nepărunsele legături sufletești de obștea, căreia „Gazeta“ slujia, au rămas pentru totdeauna robiți acestei pătimase munci de zilnic sacrificiu, de care nu s’au mai putut desface, unii odată cu viața. Doar știm bine că câți-va dintre ei ca niște adevărați martiri ai vocațiunei au picat în lupta aceasta istovitoare, și și-au dat, și viața trupească, și cea sufletească, adevărată pradă de jertfă pentru venerabila „Gazetă“ — care, de abia acum are și ea un prilej de a gusta din recunoștința cea de mult meritată.

Ne aducem deci aminte și de ei,

de aceşti mari „minorum gentium“, cari au trăit necunoscuţi, au muncit nerăsplătiţi, şi uni au murit, trupeşte şi sufleteşte, neslăviţi, pentru „Gazeta Transilvaniei“ — şi ne aducem aminte şi de toţi aceia, cari au format în totdeauna acel mic dar valoros grup de oameni politici, cari au înfruntat toate valorile falsei popularităţi şi au rămas credincioşi „Gazetei“ şi ideilor de continuitate şi rezistenţă, ale lui Simion Bărnuţ, pe care ea le-a profesat — şi depunem şi pentru toţi o floare de recunoştinţă ei în cununa iubileului acestor rar.

Dar — am dori să nu încheiem cu atât. Am dori, ca iubileul acesta plin de atâta înţeles, să nu treacă, eac așa, ca ori ce iubileu de rând. Să nu ne mulţumim numai cu consideraţii retrospective. Să privim şi în viitor, şi mai ales în viitor. Dacă „Gazeta“ a fost bună în trecut, dacă i-se recunosc sincer calităţile, ce i-se recunosc, calităţi cu atât mai preţioase, cu cât au devenit mai rari, avem poate şi vr'o datorinţă faţă cu ea! Ori poate are şi ea vro datorinţă faţă de sine însaşi!

Am dori, ca noi toţi, cari o preamărim azi *unisono*, să ne şi împlinim faptic datorinţele faţă cu ea, ca nu cumva iubileul acesta, ca ori ce iubileu, să provoace numai o descordare de puteri, o oboseală de slăbire.

... Ear „Gazeta Transilvaniei“ cunosându-şi acum printr'o manifestaţie așa de spontană şi sinceră situaţia, înălţimea, rolul şi importanţa — dovedită din toate părţile — am dori ca cu puteri înnoite, cu nouă încredere şi nădejde, să-şi ţină poziţia cucerită prin munca de 70 ani, şi întărită de autoritatea morală ce i-s'a acordat să-şi facă, înainte, consecventă, şi cu energie, rolul istoric ce-l are în mijlocul presei române, la

mulţi, mulţi ani, şi să-şi vadă isbândă ideilor sale!

— **Contra socialismului**, lătit şi între Români, atât dincolo cât şi dincoace de munţi, und graţie cochetării naţionaliştilor cu socialişti, doctrinele distructive au pătruns până la secretariatul „Asociaţiunei“ — dovadă cele „Două culturi“ ale d-lui Tăslăuanu — s'a pornit acum în fine o puternică reacţiune. D-l A. C. Popovici, cel mai luminat doctrinar politic, dă alarmă şi începe o vigoroasă campanie, în „Convorbiri literare“ şi în *Sămănătorul*. Remarcăm studiile d-lui Popovici: *Între evoluţie şi disoluţie* („Săm.“) şi „*Demagogie criminală*“ („Conv. lit.“) cu gândul de a reveni asupra lor.

— **Tara noastră** a poetului Goga, alt secretar al „Asociaţiunei“, arată o nedumerită ură Preasfinţitului Episcop Dr. Radu dela Orade. Când constată că Ilustritatea sa a zidit palat preparandiei şi a organizato cum se cade tocmai în nişte vremuri ca acestea, când pârâie locul pe sub toate preparandiile noastre, află de bine a declara pe ilustrat arhieru de o *calamitate*. Pentru cine ar fi să fie „calamitate“ acest Arhieru... Tot asemenea găseşte, că averile episcopiei ar ar fi o nenorocire! şi asta din prilejul că în absenţa arhieruului, superiorii seminarului latin din Oradea au eliminat fără nici un motiv serios, din pur şovinism deplasat, pe nişte clerici români.... Ce au averile cu aceste fapte şi cum am ajuns noi Români așa de socialiști democrați, ori chiar anarhiști, ca să considerăm averile unei biserici drept nenorocire? De când și cum de se preţuește, la Sibiu, așa de mult paupertatea? E o cerință a *poesiei* ori a *prozei* din aceasta nenorocită țară...? Deocamdată atâta.

Altfel de documente.: Sine ira et studio.

— Amintiri despre Şaguna sau cum ajunge Cristofor Columb prin tre sfinţii părinţi ortodoxi. —

Reproducem fără comentariu:

»Parohul din Cinade, Crucean Mărginean, ne comunică următoarea întâmplare: În ziua de 15 Iunie 1868 fiind subscrisul ca teolog în cursul al III-lea provocat din catalog de cătră nemuritoriul nostru Arhiepiscop Andrei Baron de Şaguna, ca să răspund la examen din dreptul canonic, anume despre aceea, că preotul nu poate să slujească fără singhelie şi nici să nu călătorească fără concediu dela Arhiepiscop, după-ce am răspuns, — am fost imediat întrebare, că eu când îmi serbez numele de Crucean, la care întrebare am răspuns, că sunt născut şi botezat în ziua de sărbătoarea sf. Cruci, ce cade totdeauna neschimbat la 14 Sept. v. fiind acest nume usitat în părţile noastre de pe Târnave. Şaguna mi-a spus apoi: „fiindcă între sfinţii părinţii noştri nu există acest nume, să ştii fătul meu, cumcă de azi înainte îţi schimb numele în Cristofor“. În toamnă, prin Noiembrie, eu m'am căsătorit, fiind şi ales deja de preot în comuna Feleag, protopresbiteratul Sighişoarei, şi apoi am plecat numai decât la Sibiu la sfinţire. Imi aduc bine aminte, în zi de Luni am fost chemat la sfinţire. În momentul sfinţirii şi anume, pe la trecerea dela ipodiaton la diacon, întâmplată în decursul serviciului divin al sfinţirii şi mai ales fiind la tunsul părului, jos în genunchi, şi cu sfintele ornate arhieresti pe cap puse, iarăşi am fost întrebare: cum şii numele fătul meu? iar eu am răspuns Crucean, după care văd numai că mi-să iau de cap sfintele vestminte arhieresti şi şi zicându-mi Arhiepiscopul cu o voce aspră: acest nume de Crucean nici odată nu-l voi sfinţi, easă din capelă, ear eu, cu călugărul Nicolae German dimpreună şi cu cântăreţii am stat uimiţi, cugetândune, că oare ce minune poate să fie această întâmplare? Dar îngrabă mi s'a revocat în memorie schimbarea numelui, făcută cu ocaziunea examenului şi spunându-mi aceasta sus amintitului călugăr, acesta imediat a plecat şi a spus lui Şaguna, care venind de nou în capelă, eu i-am spus în ton respicat că mă cheamă Cristofor, şi scusându-mă mi-s'a răspuns »cu acest nume pus de mine te voi sfinţi« şi astfel îngenunchind de nou mi s'a continuat sfinţirea de preot. În fine, cu schimbarea numelui meu, iarăşi am fost întrebare, cumcă ştiu eu cine a fost acest Cristofor, — la ce eu am răspuns, că da, a fost Cristofor Columb, aflătorul Americii. Cinade la 10/23 Februarie 1908. Crucean Mărgineanu, paroh gr.-ort.

(Telegraful Român) Nr. 21. 1908.).

Tot despre Șaguna și tot din »Telegraful Român« Nr. 29—1908.

»In legătură cu cele comunicate de preotul Crucean Mărgineanu în numărul 21 al ziarului nostru, ne scrie părintele Ioan Petru din Ibănești, că și cu dânsul s'a întâmplat cam un asemenea caz. Venise la Sibiu în 16 Maiu 1872 pentru a fi sfințit, ca ales capelan al parohiei Ibănești, însă fiindcă era ras și tuns, Metropolitul Șaguna n'a voit să-l sfințească, ci l'a îndrumat, să meargă acasă, și peste trei luni, după ce-i va crește părul și barba, să vină de nou la sfințire. După multe rugăminte, puse mai ales din partea decedatului Zaharia Boiu și din partea călugărului German, s'a înduplecat Șaguna a absta dela propusul său, luând în considerare marea depărtare, drumul ce-l lung și cheltuielile cele mari pe cari le-a avut candidatul de preoție Ioan Petru cu venirea sa la Sibiu. Ia dat înse după actul sfințirii învățături amănunțite cum să se poarte și cum să se îmbrace ca preot, și mai ales cum să țină în ordine și curățenie biserica și deosebitel ei odoare.«

CRONICA.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— Adunarea „Economului“ ținută la 25 Martie n. sub presidiul d-lui Dr. Isidor Marcu, canonic rector al Seminarului din Blaj, a aprobat toate propunerile direcțiunei, atât cu privire la împărțirea venitului, cât și la alte chestiuni. Astfel din venitul seu anual de 45,668, »Economul« a dat pentru scopuri culturale și filantropice 5370 cor. mai mult ca 12% din întreg, cea ce rară bancă face. În direcțiune a fost ales membru nou d-l Dr. Victor Poruțiu, ear comitetul de supraveghiere s'a renoit, reelegând pe domni. I. Lissai, de la »Albina,« Aurel C. Domșa. compt. cassei centrale din Blaj, Simion Pop (Gherla) Gavril Pop (Feleac) membri vechi, și alegând de nou, pe Revs. D. Ioan Butean, canonic în Oradea, fost director al gimnaziului din Beiuș, Ioan Godolan, mare proprietar în Giulatec și d-l Iulian Marțian, directorul băncii »Mercur« și proprietar de fabrică de bere în Năsăud. Alegerile au fost aproape unanime, și întreagă adunarea a decurs demn abstragând dela incidentul provocat de fostul director, care ațîțat se vede de unii oameni ai băncii concurente, voia cu ori ce preț să facă obstrucție. Nu se mai miră nime de B. P. dar atitudinea celor ce stăteau la spatele lui, în frunte cu d-l St. Morariu, de la »Vatra,« a produs resens unân im.

După adunare acționarii s'au întrunit la prânz comun la hotel »New-York,« de unde fiind tocmai ziua iubileară a »Gazetei Transilvaniei« i-au trimis o telegramă de felicitare.

— Patru clerici români din Seminarul rom. cat. al Orăzii mari au fost eliminați în ziua de 15 Martie, fiindcă n'au subscris un album pornit sub frima »tiherimei maghiare,« care era merit a se trimite

Sfinţiei Sale Papa, din prilejul jubileului. Incidentul acesta provocat se vede în adins, ca un pretext de resbunare, sfidează spiritul creştinesc şi catolic a celor ce l'au creat, cari nu sunt nevinovaţii clerici români. Ei au fost aruncaţi victime unui şovinism bolnav, care măcar în seminariile clericale, catolice, n'ar trebui să existe.

— *Numărul proxim al »Răvaşului,«* ca nr. de Paşti va apărea în volum mare cu deosebită îngrigire. Iubiţii noştri colaboratori sunt rugaţi a-şi trimite din vreme confribuţiile sale menite pentru numărul de serbători:

— D-l *Aurel C. Domşa*, redactorul »Unirei« îşi va face pedeapsa de 8 luni în temniţa de stat din Seghedin.

— D-l *Dr. Iosif Şiegescu*, profesor gimn. denumit decurând membru al comisiunii regnicolare din Pesta pentru examinarea profesorilor români, a găsit un interesant manuscript, care conţine un dicţionar latino-român, şi o gramatică a limbei române. Manuscriptele se află în biblioteca arhiepiscopiei din Caloccea, şi par a conţine cele mai vechii: dicţionar şi gramatică română; ele datează negreşit înainte de gramatica lui S. Clain. Avem nădejde, că d-l Dr. Şiegescu, care pe lângă profesura sa estinsă, şi pe lângă comisiunile oficioase ce le are de la ministeriile cultelor, se ocupă intensiv şi cu studii filologice-literare, va studia aceste monumente ale limbei româneşti şi le va face cunoscute în cercuri cât mai largi.

— *La preparandia din Caransebeş*, au fost înlocuiţi patru profesori vechi cu alţii noi; director este numit tinerul profesor N. Regman. După faptul acesta înregistrat fără comentar de ziarele noastre, se ascund groznice miserii, foarte, foarte dureroase, cum se aude. Veşti rele se aud şi de alte preparandii româneşti... Oare până când se vor necoti temelilei culturai populare, şcolale elementare şi preparandiile?

— † *Mihail Bésán* notar public reg., fost protonotar comitatens fost jude la tabla reg., fost deputat dietal, membru fund. al „Asociaţiunei“ şi „Societăţii pentru fond de teatru“ etc. etc.: murit în Lugoj Marţ în 18/31 Martie a. c. Reposatul a tradus şi edat în româneşte cronica lui *Anonmyus*.

— »România Jună« societate academică social-literară în Viena şi-a constituit comitetul actual în şedinţa plenară din 25 Ianuarie 1908 în următorul mod: Preşedinte: Iancu cav. de Popescu, inginer; Vicepreşedinte: Alcibiades Cărauş, stud. chem. Secret. de externe: Dimitrie Marmeliuc, stud. în lit. Secret. de interne: Constantin Oncea, stud. med. Cassier: Eugeniu cav. de Păunel, stud. lit. Controlor: Iuliu Br. Docolin, Bibliotecar: Isidor Vitencu, stud. geod. Econom: Constantin cav. de Zoppa, stud. iur.

— Societatea »Petru Maior« Budapesta (IX. Ráday-u. 20., III. 22.) în şedinţa generală din 29 Februarie st. n., s'a constituit în modul următor: Preşedinte: Nicolae F. Negruţiu, atud. în filos. Vicepreşedinte: Ştefan Hărăguş, abs. de teol., st. în drept. Secretar: Ioan Pop, st. n. drept. Notari: Traian Denghel, st. în drept şi Ioachim Tobin, student drept. Cassier: Ioan de Colbazi, stud. în drept. Controlor: Constantin Şerbu, st. tehnic. Bibliotecar: Ioan Teicu, stud. în medicină Vicebibliotecar: Ioan Comşa, st. în med. Econom: Adam Iancu, stud. în medicină.

Iar în locurile vacante din comisia literară au fost aleşi. Sabin Dan, stud în drept. Dimitrie Cazacu, st. în drept. Adam Jancu, stud în med. Sabin Oprean, stud. în fil. şi Ioachim Tolciu, st. în drept.

— »Reuniunea română de cântări şi muzică din Lugoj« a dat în 7 Martie n. a. c. un Concert sub dirigenţa d-lui Ioan Vidu.

— *Corul bisericesc român din Băseşti* a dat sub conducerea d-lui Dr. I. Cl. Juga al III-a Concert împreună cu dans în 5 Martie st. n. 1908. în şcoala rom. gr.-cat. din Băseşti.

— Tinerimea română gr.-ort. din Cojocna a dat Sâmbătă la 23 Februarie v. 7 Martie n. în sala şcolii române gr.-ort. din Cojocna o producţiune teatrală în folosul bibliotecii tinerimei.

Cărţi — Reviste — Ziare.

— Notiţe rămase din nrul trecut. —

Nr. 2 al »Convorbirile Critice« — pe lângă materialul obişnuit datorit colaboratorilor revistei — mai are o scurtă, dar spirituală poezie »Savant«, iscălită Caragiale, precum şi un foarte puternic marş intitulat »Cântecul Țăranilor«. Avântul acela sălbatic, duhul acela de răsvrătire ce resuflă din acest »cântec« îndreptat împotriva străinilor cu tot dreptul îl învredniceşte de numele: »o marselieză românească«, pe care îl dă dl Dragomirescu. Autorul acestui »cântec« — spune dl Dragomirescu — pare a fi necunoscut, de aceea e de datorinţa istoriei literare să-l afle. Reproducem deci şi noi pe seama cetitorilor nostri în întregime acest cântec, care şi el a fost reprodus la rândul său de dl. Dragomirescu din Nr. 1. al »Junimei Române«, ce apărea la Paris prin a. 1851. Eată-l:

Fraţi! să mergem în câmpie,
În câmpie fără flori;
Să muncim cu bărbăţie:
Pentru noi nu-s sărbători!
Dela zori pân' la sfîntire,
Zi de vară să lucrăm:
A străinilor oştire
Asudând, s'o îmbuibăm.
Ah! robia este rea,
Birul greu, podvada grea!

Arde astăzi mândrul soare
Şi pământul e uscat:
Să-l udăm dar cu sudoare,
Căci cu sânge l-am udat.
L-am udat când în câmpie
Steagul ţării flutura;
Când strămoşii 'n vitejie
Oşti străine sdrumica.
Ah robia... etc...

De-ar veni apa la moară;
Să mai dea frica prin râi;
În bătaie să mai moară
Ai României flăcăi.
Până când tot suferinţi?
Țipă sângele în noi
De atâtea umilinţi,
De atâtea mari nevoi!
Oh! robia... etc...

Pentru-o moarte, răbdăm zece,
Fără inimi ce sântem!
Țara e un mormânt rece,
Unde putrezi toți zăcem.
Vie-a noastră deșteptare,
Steagul sfânt să înălțăm:
Ori scăpăm vechile-altare,
Ori supt ele ne 'ngropăm.
Căci robia... etc...

În câmpia românească
 Aideți, frați să semănăm,
 Sfânta floare vitejească,
 Și cu sânge s'o udăm,
 Să luăm săcure, coasă,
 Spre-a goni pe 'npilători:
 Să 'ngrășăm lunca cu oase,
 De voim să crească floril
 Ah! robia... etc...

La „Revista Critică“ a aceluiaș Nr. mai relevază Dragomirescu după vrednicie printre altele și un prea frumms articol „De Sărbători“ al d-lui Virgil Arion, pe care-l și reproduce în întregime cu „cea mai vie plăcere“. „Viața n'are valoare decât prin luptă. Ca cu o armură strălucită să ne îmbrăcăm cu mândria unei cauze drepte. Nu e fericire mai înaltă decât să simți că în inima ta a trecut și că bate valul dorințelor mulțimi“ — zice d-l V. Arion. Regretăm că din lipsă de spațiu nu putem reproduce mai mult din acest scurt dar foarte cuprinzător articol „De Sărbători“. —

C.

— A ieșit în a doua ediție traducerea *Infernului* din Divina Comedia lui Dante, singura traducere în versuri ce s'a scos în volum pân' acum în românește, din vestita operă clasică italiană. Un prilej de mângâiere senină pentru traducătorul cu suflet harnic, tinăr încă, care este bunul bătrân dela Iași, N. Gane, nuvelistul cunoscut de toată lumea cetitoare și un prilej de bucurie pentru cei cari vreau să cunoscă aceasta bucată clasică, adusă pe românește de un scriitor al nostru dintre cei mai de seamă. Prefața se va ceti cu multă duioșie și căldură. Cartea s'a scos la Iași, la librăria Noauă-Iliescu.

— În »Viața literară și artistică« din București, întâlnim iarăși scrisul d-lui I. Gorun, spre bucuria acelor, cari așteptam așa de cu dor iscălitura acestui literat de seamă, cu totul deosebit de ceilalți scriitori de astăzi. D-l Gorun e așa de puțin cunoscut, la noi în Ardeal mai cu seamă, deși noi Ardelenii l-am dat. Volumele d-sale pe aici să află cu greu și toate vrednicesc să fie răspândite cu mult mai mult, ca cele ale altor literați, ușurei, în jurul cărora se face atâta tărăboi. »Alb și negru«, »Taina a șesea«, un volum de versuri »Faust« în românește și cartea »Robinson în țara românească«, e o și care rar se cetește alta mai plină de vigoare și de sănătate și e o comoară pentru orice suflet tineresc — sunt cărțile acestui »suflet de moț« pe cum zice un cercetător literar și pe cari le înșirăm cu gândul de-a folosi celor, cari ar dori se știe mai multe despre Gorun. În pagina, cu care »viața lit. și ort.« își începe anul al treilea, sub titlul »1907« cuprinde cu o putere de gândire și de imaginație uimitoare în șire scurte, de fer, anul care a trecut, dând icoana cea mai înțeleasă, mai reală a mișcării țărănilor din regat. În un număr, ce urmează, începe să deie icoane — pe cum nime altul n'a mai dat — din

vrăjbi, zilele de frământare, ale anilor 48—9, din viaţa noastră a ardelenilor. Mai nou un articol despre »Teatrul naţional«.

— A început se apară şi la Cernăuţ o gazetă pentru popor; o scoate Societatea Junimea. Cum se vede din cele cteva numere apărute până acum s'au grupat în jurul acestei foi condeie pricepute, are o alcătuire deosebit de norocoasă. Articolele de îndrumare cuminte, sfaturile bune cari ating nevoile zilnice a celor mici, reproduceri alese din scriitorii nostri mai de seamă apropiaţi de popor, apoi literatura populară potrivită, toate acestea învăluite în căldura învăţăturilor sfinte, creştineşti fac ca **Deşteptarea** să răspundă numelui ce-îl are Nrul 4, pe care îl avem dinainte, e foarte bun; cheazăşie îndestulitoare pentru celea ce vor urma. Ne gândim la altă foie pentru popor, ceea pe care o scot în ţară la Folticeni, *Sadoveanu şi Gorovei* »Răvaşul poporului;« pe care să o ceteşti e o adevărată mulţămire sufletească şi care e dovada cea mai limpede cine poate să deie poporului slovă cuminte şi pe înţelesul lui. Unii dintre cetitorii noştri de astăzi înţeleg, se vede, că au dorinţe şi faţă de »talpa, temelul neamului,« cum le place să zică multor foi, cari nu sunt pentru aceasta talpă a neamului, — şi se pun pe lucru. Se cade să le pomenim numele cu cinste.

Ne gândim, mai departe, că avem şi noi aici, în Ardeal multe gazete, care îşi zic populare, dar noi suntem tare nenorocoşi în partea asta. Ies câte două-trei sub o făşie şi-'i aduc bietului ţeran pe toţi *fakirii* şi toţi *colţii de mastodon* pe cari îi sapă neostoietii de americani, iar altele pe atentatorii şi eroii şcandalelor din lumea mare, că zău când le vezi nu ştii ce să gândeşti, ca să nu păcătuieşti. Şi foile acestea să lăţesc şi dacă avem acumă şi noi, o foie pentru popor, alcătuită de oameni de peană, cari trudesce pe cum îi indeamnă sufletul lor cinstit, aceia nu poate răsbii pe cum s'ar' conveni. Aşa-i la noi şi — nu-i bine.

— **Minerva**, harnicul institut de editură din Bucureşti, condus cu foarte multă pricepere, — spre bucuria lumii cetitoare a scos sub tipar, în vremea din urmă, scrierile lui **Caragiale**, în ediţie completă. Caragiale, era cunoscut mai mult după nume, pe la noi, în cercurile largi; la operele lui complete apucaii cu greu şi unele scrieri le întâlneai numai în biblioteci.

— Se anunţă multe cărţi nouă. *Ciocârlan* va scoate un nou volum. Tinărul poet **Mândru** anunţă, cel întâi volum de versuri »Zări senine«. Şi **I. Dragoslav** va înmănuşia *Incrările* sale literare. Aceşti de pe urmă cunoscuţi, mai ales, din revista »Făt frumos«, ce apărea la Bârlad.

— »**Lucefărul**«, N-rul 4, aduce un articol de aberaţiune crudelă: *Doauă culturi* (cea a domnilor şi cea a ţăranilor); semnat de D-l O. C. Tăslăuanu. O bucată de **Agârbiceanu**, o traducere din **Björnson** şi poezii de **Cunţan** şi **Soricu**.

D-na **A. O. Maior**, prietina micilor cetitori şi cetitoare, ne dă o dare de seamă, foarte interesantă, despre rezultatul publicării unei ghicitori în volumul al treilea din „Biblioteca copiilor şi a tinerimii“. O ploaie de răspunsuri a sosit la redacţia „Lucefărului“. Ceteşti cu drag versurilele mititeilor şi te simţi parcă, în mijlocul atâtor logofeţi cât

cotul, cu ochii calzi de tinereță și frăgezime. Una *Mândica* dela Brașov trimite versurile:

Câmpul cu oițele:
Cerul cu stelutele.
Păstorita:
E lunița —
Mie dați-mi păpușita.

AI. M.

— *H. Sienkiewicz. Quo Vadis?* Trad. de Haralamb G. Lecca: Biblioteca p. toți N° 397-310. Vom reveni.

— *Nicolae Pop. Sădirea și cultivarea viei.* Blaj, 1908. Tipografia Seminarului. Pag. 178, Prețul 2 cor.

— A început să apară la Brașov »Sănătatea,« foaie pentru igienă și medicină populară. Apare de două ori pe lună. Redactor: Dr. George Baiulescu. Redacția și Administrația Strada Vămii 36. Se dau folositoare sfaturi de igienă, într'o limbă curată, ușoară. Singura gazetă de acest feliu la noi, Ardelenii. Prețios sfătuitoar; foarte bună foaie de familie.

— *Lucefărul*, Nr. 6. aduce bucăți de Sadoveanu, Goga (o poezie din *Viața Rom.*), Cunțan, Murnu, Soricu, Bârsan s. a. Cronică bogată și feliurită. Caracteristic alineatul »Moravuri.« D-l H. P. Petrescu dă tot la Cronică, notițe de informație din Germania. Revista a trecut sub îngrijirea unui comitet de redacție.

— Au apărut:

— *Literatura medicală românească.* Biografii și bibliografie de Dr. G. Crăncianu. Edițiunea Academiei Române. București. 1907. 8°. 483. p. Prețul 5 lei.

— *Traduceri libere (versuri), de Elena Farago.* Editura revistei »Ramuri«, Craiova, 1908., pag. 66. Prețul 1 leu. Cuprinde traduceri reviste din poezii mari ai francezilor și germanilor.

— *Sămănătorul* an VII. Nr. II. Cuprinsul: I. Scurtu. — Schimbarea dela teatrul Național. E. Farago. — În grădină (poezie). C. Sandu-Aldea. — Pescar de Islanda (traducere din Pierre Loti). A. Sh. Doinaru. — Inter pocula (cântece). Gh. M. Murgoci. — Dela San Francisco la Hamburg. — San Francisco (Clima-Towu). St. o. Iosif. — Corul »Minervei«. Gh. M. Murgoci. — Dulapul în Sikluin (Himalaia). V. Calistrat. — Scrisori către A. Mirea. — Cronică. —

— *Junimea literară* an. V. Nr. 3. Se prezintă bine. Are în frunte o duiosă poezie de G. Rotică.

— *Viitorimea.* Revistă pentru familie. A. I. Nr. 5. Cu mare îndesțuire sufletească putem să constatăm sporiul revistelor educative, cari deși nu ne satisfac încă așteptărilor, totuși ne întăresc nădejdea de mai bun.

— *Familia Română.* An. I. Nr. 4. are formatul vechiei reviste a fie iertatului Iosif Vulcan, și vrea să umplă golul ce l'a lăsat în urmă »Familia.« Nr. 4. aduce o bucată de Sadoveanu, versuri de Horia P. Petrescu.

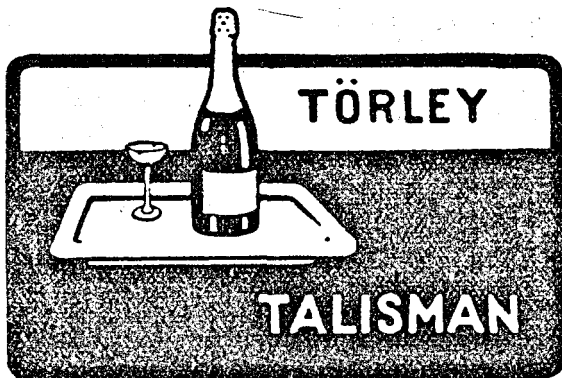
— *Convorbiri critice*, a. II. Nr. 3. O schiță de Gârleanu, poezie de A. Mândru, Lazar Iliescu, etc. D-l Eug. Lovinescu ne spune despre un manuscris inedit a lui Eminescu, foarte interesant, care ne lasă să privim mai adânc în sufletul poetului. La »Revista critică« se judecă asupra vorbirilor din Camera română.

Edițiunile „Minervei“.

— Cel mai mare și mai cu pricepere condus institut de editură la noi, Românii — am numit »Minerva« de la București, — ca din cornul belșugului varsă cele mai frumoase volume de literatură românească. Mai pe urmă au eșit următoarele scrieri mai nou:

1. *Sandu Aldea*: Pe drumul Bărăganului. — Prețul 1'50 cor.
2. *A. Vlăhuță*: Clipe de liniște. Preț. 1'50 cor.
3. *V. Alexandri*: Teatru vol. V. Prețul 1'50 cor.
4. *I. L. Caragiale*: Teatru. Prețul. 2 cor.
5. *M. Sadoveanu*: Insemnările iui Neculai Manea Prețul. 2 cor.
6. *I. Slavici*: Nuvele. vol. II. Prețul. 1'50 cor.
7. *Constanta Hodoș*: Martirii. — Roman ce se petrece în Ardeal — Prețul. 1'50 cor.
8. *A. C. Cuza*: Naționalitatea în artă. Principii. Fapte. Concluzii Prețul. 1'50 cor.

Va să zică 8 volume nou, care de care mai alese și mai frumoase, și ca cuprins, și ca formă. Esecuția tehnică, tipariul, ilustrațiile, mai ales coperta, sunt tot atâtea surprinderi plăcute ochilor, sufletului. Felicităm »Minerva«-a/ aceste succese și artelor grafice, la acest gust de bun simț românesc, și-i dorim tot spor înainte. Ear cetitorii? Le dorim norocul de a și putea procura aceste cărți, și deliciale sufletești ce ele pricinuiesc. Din parte ne mijlocim bucuros comandarea lor, pe care altfel o săvârșește ori care librărie românească. —

Abonamentul la »Răvașul« cu 6 Coroane pe întreg anul 1908, se mai primește și acum.

Cea mai bună pogace pentru câni

este și rămâne

Pogacea pentru câni a lui Fattinger

care dintre toate mijloacele de nutri-
țiune de acest soi posedă cea mai
bună compoziție și efect de nutrire.

50 Kg. Cor. 23.— 5 Kg. liber de
porto Cor. 3'20

Puppy-Bisquit a lui Fattinger

pentru câni tineri.

50 Kg. Cor. 26.— 5 Kg. liber de
porto Cor. 3 50

Prospecte libere de porto prin
Fabrica de păgăci patent pentru câni
și nutremânt pentru galițe în Wiener-
Neustadt.

BCU Cluj / Central Univer Peste 250 de prime premii.

Mijloacele de nutrițiune ale lui

Fattinger să pregătesc sub controlă
veterinară. 1—20

„THE STANDARD“

fondată în anul 1825.

Efectuește **asigurări pe viață**
pe lângă condițiuni foarte favorabile.

Incaso anual	Avere proprie
Cor.: 34,600.000	Cor.: 274,000.000
Dividende solvite	Despăgubiri de viață
Cor.: 170,000.000	Cor.: 570,000.000

Agentura generală pentru Transilvania:

Cluj. Strada Ferencz-József Nr. 17.

Filiala pentru Ungaria:

**Budapesta, Strada Kossuth-Lajos nr. 4
în Palatul Standard. (Casa proprie).**

Centrala generală:

Edinburg. (Anglia).

La tipografia

»CARMEN«

în Cluj

se află de vânzare

„ROMANA“

(pe note)

de Tunarul.

Prețul unui esempl.

2 cor. 50 fl.

Institutul indigen de asigurare

Fondat la
1868

„Transsylvania“

Fondat la
1868

se recomandă pentru încheierea de

Asigurări de foc și asupra vieții, de rente, zestre pe cheltuelile înmormântării etc. în toate combinațiile și cu tarifele cele mai ieftine.

Valori asigurate:
105 milioane cor.

Despăgubiri prestate:
7 milioane coroane.

Sfaturi în toate afacerile de asigurare se dau fără nici o cheltuială.

Acușitori buni se caută în condițiuni favorabile.

Agentura generală în Cuj, Emketér 16.

Asigurări se pot face la »Economul« și la Agentura »Transilvaniei« în Cluj.

Predici pe Dumineci și serbători

vol. I. și II., legat în pânză și piele 7 cor. + 30 fil. porto

Institut de artă și industrie
bisericească

Rétay & Benedek în Budapesta

VI., str. Váczi utca nr. 59.

Mare magazin de tot felul de recvisite bisericesti, anume: faloane, ornate diaconești, stiehare, prapori, steaguri, potire, ciborii, cruci, feșnice, candelabre, plastenițe, icoane de închinat, iconostase, icoane de hram etc. cu prețuri convenabile. Listă de prețuri și proiecte despre ele să trimit cu plăcere.

Institutul nostru de sculptură, cel mai mare în țară, pregătește: iconostase, altare, mese de proscomodie, amvoane, cadre de icoane portative, sfeșnice stabile, etc. In executie frumoasă și cu prețuri echitabile.

Primum pictarea bisericilor. Pentru comande de acestea tritem gratis un specialist al nostru la fața locului. Proiecte și preliminar de spese tritem bucuos.

Tipografia „Carmen“ Petru P. Barițiu în Cluj—Kolozsvar.